

Transkripsiyon/Transcription

**İCTİHAD MECMUASINDAKİ GUYAU İLE ALAKALI ABDULLAH
CEVDET TERCÜMELERİNİN TRANSKRİPSİYONU/The
Transcription of Abdullah Cevdet's Translations Related with
Guyau in the Journal İctihad¹**

AHMET GEDİK

Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi İslam Tarih ve Sanatları Bölümü
agedik@kastamonu.edu.tr

1

Fikrî ve Felsefi Tetkik

J. M. GUYAU

“Terbiye ve Veraset” münasebetiyle

(İctihad, 1927, No 232, s. 4419-4422)

Maarif vekaletimiz meşkur ve müteselsil himmetlerine Guyau'nun klasik eseri olan “Terbiye ve Veraset” ünvanlı kitabını tercüme ettirmeyi ilave etti. 568 sahifelik güzel ve nefis kağıt üzerine tab edilmiş olan bu muhalled eserin intişarı münasebetiyle J. M. Guyau'yu, eserlerini ve bilhassa “Terbiye ve Veraset”ini sıra ile birkaç nüshamızda mevzu-ı bahis edeceğiz.

Guyau'nun mevcudiyetinden ve eserlerinden 1898'de haberdar oldum. Trablusgarp'dan Cenevre'ye ilk vasıl olduğum günlerde demokrat-şiar bir mahallede kâin Boulevard de La Cluse'un 1 numaralı evinin birinci katında birkaç vatandaşla oturuyorduk. Pages Choisis des Grands Écrivains koleksiyonunun Guyau'ya ait cildi nazarımın altına tesadüfen düştü.

İlk gözüme çarpan ve derhal hafızama hakkolunan şu mısraları olmuştu:

Le vrai, ie sais, fait souffrir,

Voir, c'est peut_être mourir,

Qu'importe! O mon oeil regarde.

¹ Bu çalışma, J. M. Guyau ile alakalı olarak İctihad mecmuasının 232, 253, 255, 256, 257, 260, 262 ve 263 numaralı sayılarında 1927-1928'de Osmanlı Türkçesi'yle yayınlanmış olan Abdullah Cevdet tercümelerinin transkripsiyonudur. Mecmuanın sekiz ayrı sayısında yer alan bu tercüme J. M. Guyau (232), Bir Filozofun Şiirleri (253, 255), Guayu'ya Nazaran Sanat, Ahlâk ve Din (256, 257, 260, 262, 263) başlıklarını taşımaktadır.

Biliyorum hakikat insana mucib-i zahmet olur, görmek belki ölmektir; fakat ne ehemmiyeti var, ey gözüm, sen bak!

Arkadaş kitap hakkında büyük bir hüznün ve hasretle okuduğum güzel bir ibaresinin tercümesini hemen o kitabın kenarına şu şekilde yazmışım:

Arkadaş kitap ölümün bile kapayamadığı ve içinde bir mahluk-ı beşerînin en derin tefekkürü bir şua-ı nur halinde daima mer'î olan açık bir göz gibidir.

Bu dilber sözün nefis aslı şudur:

Le livre ami est comme un oeil ouvert que

La mort meme ne ferme pas et ou se fait

Visible, en un rayon de lumière, la pensée

La plus profonde d'un être humain.

Guyau'nun üvey pederi ve kayınpederi olan maruf mütefekkir Alfred Fouille, pek genç iken (33 yaşında) vefat eden Guyau'ya ve âsârını şerh ve tetkike "La Morole L'Artet La Religion D'Aprés Guyau" ismiyle nefis bir kitap tahsis etmiştir.

Bu kitabın başında yazdığı dibaceyi ve onu takip eden tercüme-i hal hulasasını naklediyorum: cihanşümül ehemmiyeti haiz olmakta devam eden deha eser-i kitaplarını ve ezcümle "Terbiye ve Veraset"i tahlilden evvel Guyau, kârilerimize takdim edilmek lazımdı.

Fouille'nin Dibacesi

Her tarafta değişme, şekil değiştirme [métamorphose] gören tekamül [evolution] mektebi; tabîi olarak, müstakbel insanîyetin seyrini, mazide bu insanîyetin çizdiği hatt-ı seyre ve hâl-i hâzırda onu çekip götüren cereyana göre hesabetmek ızdırarındadır. İngiltere'de Spencer ve yeni tilmizleri Barrat, Clifford, Stephen Leslie mis Simeox kendilerini ilim namına, müstakbel cemiyetin peygamberleri yapmaktan çekinmemişlerdir. Almanya'da birçok filozoflar arasında Wund, bir Etik [Ethique] yazmıştır ki bunda cemiyetlerin mazisi ve tekamül kanunları hakkındaki mutalaat, tabii olarak istikbal üzerine istintaçlarda bulunmaya sevk ediyor. Fransa'da tekamül akidesi, ondokuzuncu asrın son rub'unda, kısmen yeni temeller üzerine bir ahlak tesisine ve ahlakın yeni büyük müdir fikrini, yani vecibe [obligation] ve müeyyide [sanction] fikirlerini değiştirmek için hakikaten aslî ve müstakbel hemen hemen tek bir müfessir, tek bir tercüman buldu. Psikolog, bhusus moralist ve bazı zamanlar, metafizisyen [yani mâbadettabiiyatçı] ve her zaman artist ve şair olan Guyau, vaktiyle, manendi pek az bulunur bir nüfuz-ı nazarla, boşluklarını ve hudutlarını göstermiş olduğu Darwin'lerin ve Spencer'lerin tekamülcü ahlakını² [4419] geçmeyi, bu ahlaktan ileri gitmeyi denedi. Tekamülcülük (evolutionisme)i fazla haricî ve fazla mekanikî bularak, "kuvvet [force]" ve "hareket [mouvement]" fikirlerine faik olmakla beraber daha samimi, daha kuvvânî [dynamique] bir inkişaf prensibi aradı; Guyau'ya göre bu prensip, doğrudan doğruya ve

² La morale évolutionniste

vasıtasız bir nazarla kavrayabildiğimiz yegane şe'niyet olan "hayat [vie]"tır. Guyau sayesinde –bu onun teslim edilecek en küçük hakkıdır– ki Fransız felsefesi, ne tesir ve nüfuz-ı hâzırını, ne ehemmiyet-i müstakbelesini tanımamak mümkün olmayan bir akidenin [yani tekamül mezhebinin] salahına şekil ve mahiyetini değiştirmeye yardım etmemiş olmayacak. Ölümün pek erken (33 yaşında) durdurduğu mesaisinin serisi, ahlak, sanat ve din üzerine mesaisinin serisi.. şimdiye kadar, intikadın sarsmaya müsaraaat etmiş olduğunu [yani ahlaki] yeni bir plan üzerine tekrar inşa etmek için bizim, neslimizin masruf-ı cehdini bir zübde olarak bulabileceğimiz yegane mesai serisidir.

Birkaç sene evvel mesele-i ahlakıyye ve diniyye ne merkezde idi? Daha iyi bir halle doğru, Guyau bu meseleye ne adımlar attırdı? Zamanımızın en hür ve en samimi zekalarından birinin [yani Guyau'nun] âsâr-ı mesaisini tetebbu ederken karşısında bulunacağımız ve cevap vermemiz iktiza edecek sualler bunlardır. Ortaya attığı ve kendisinin izah ve tenvir ettiği meseleler cihanşümul bir ehemmiyeti haizdir. "Bizzat sende olduğu gibi bende keşfetmek istediğim şey müfekkire-i beşerin en girift, en mütenevvi, en açık cihetidir. Kendi kendimi muayene edecek olursam bunu, benim ben olmam itibariyle değil, kendimde bütün insanlarla müşterek bir şey bulmam itibariyle yaparım kendi sabun habbeme bakacak olursam; bu onda bir şua-ı şems keşfetmek içindir" demiştir:

Bizim de elde etmek istediğimiz, devrimizin muhit zekaisinden gelen bu şua'dır; aynı zamanda şuaı henüz ihata eden gölgeleri hissettirmeye çalışacağız.

Alfred Fouillée

Guyau'nun Terceme-i Hâli Hulasası

Jean Marie Guyau, 1854 senesi Teşrin-i Evvel'inin 28. Günü Laval'da doğmuş ve burada ancak üç sene kalmıştır.

G. Bruno nam müstearı altında, Fransız Akademisi tarafından tetviç olunan "Francinet" ile "İki Çocuğun Fransa'yı Devri = Le Tour de la France par Deux Enfants", "Marsel'in Çocukları = Les Enfants de Marcel" ünvanlı ve bütün dünyaya münteşir terbiye kitaplarının müellifi olan validesi, Guyau'nun tahsilinde ilk rehberi olmuştur. Sonra klasik tahsilini Guyau, idarem altında yapmıştır. Akrabalık rabıtalılarını kendisiyle birleştirmişti: validesi benim teyzezadem idi; bilahere benim zevcem oldu. Guyau için ben ikinci baba oldum.

Daha çocukluğunda harikulade bir aşk [ardeur] ve turfandalık, [vaktinden evvel münkeşif] bir zeka gösterdi. Platon ve Socrates hakkında birbirini müteakip iki layıhamın mucip olduğu ifrat-ı sa'yden sonra rüyetimi kaybetmek tehlikesine düştüğüm vakit onbeş yaşında idi; birçok zaman hiçbir şey okumamaya, hiçbir şey yazmamaya mahkum oldum. İşte o zaman genç Guyau gözlerini bana iare etti, benim için taharriyatta bulundu, benim için okudu. Ben söyledim o yazdı, eserimde mülahazatıma mülahazalarını, bazı kere ibarelerini ibarelerime ilave etti. Onbeş yaşında bir gence inanılmaz bir derecede zeka yüksekliği ve nüfuz-ı nazarla, daha o zaman Eflatun'un akaid-i felsefiyesini takip ediyordu. Ben de kemal-i isabetle, Eflatun'un felsefesi hakkındaki kitabımı onun hatırasına ithaf ettim.

Daha onyediyi yaşında edebiyat rü'usu olarak “Manuel d’Epictète”i tercümeyle koyuldu ve tercümesinin başına Stoicism [Stoicism] felsefesine dair belîğ bir tetkikname koydu.³ Ondokuz yaşında, Epikür [Epicure]’ün zamanından zamanımız İngiltere mektebi felsefesine kadar İntifa’i Ahlak [Morale Utilitaire] hakkında bir layihası için, pek parlak bir konkorda ulum-ı ahlakiyye ve siyasiyye akademiyası tarafından tetviç olundu. Ertesi sene Condorcet Lisesinde bir felsefe muallimliğiyle tanzif olunmuştu.

Sarsılan sıhhati, kendisini derhal terk-i tedrisata mecbur etti. O zamandan itibaren kışları cenupta, ilk sene [4420] Tau’da ve Biarritz’de, diğeri seneleri Nice’de ve Menton’da geçirdi. Fakat sıhhati, hissolunmaz bir surette zayıflıyordu. 1888’de Bahr-i Sefid sahiline dehşet veren ve fakat İtalya’dan gayri bir yerde ciddi hasar ikâ etmeyen hareket-i arz esnasında Guyau o zaman bize melce’lik eden ratîb bir küçük evde, birçok geceler yatmaya mecbur oldu. Orada kendisini üşüttü ve bu üşütme şüphesiz böbrekleri ve akciğeri üzerine meşum bir tesir icra etti. Şurası muhakkak ki hastalık hâd bir sellü’r-rie şeklinde kemal-i şiddetle ortaya çıktı. Guyau, otuzüç yaşında olduğu halde, 1888 senesi Mart’ı 31’ine müsadif Cuma günü söndü.

“Manuel D’Epictète” tercümesinden ve klasik muhtelif eserleri ve ezcümle Pascal’ın felsefi risalelerini tab ve neşrinden başka Guyau “Epikür’ün Ahlakı ve Zamanımız Akaid-i Felsefiyyesiyle Münasebeti” ünvanlı kitabını neşretti; bunun ilk tab’ı 1878’de çıktı. Bu, Institut tarafından tetviç olunan büyük layihanın başlangıcı idi, mâba’di 1879’da “La Morale Anglaise Contemporainie” ünvanı ile intişar etti. Bu, spiritüalist felsefe-i an’aneviyye ile henüz tamamen kat-ı alaka etmemiş olan bir genç zeka tarafından İngiliz akaid-i felsefiyyesinin derin tetkikidir. Bunu ilk tab’ı 1881’de çıkan “Vers D’un Philosophe = Bir Filozofun Şiirleri” ile “Les Problèmes de l’Esthétique Contemporaines” takip etti (1884). 1885’te muasır fikirlerin tarihinde bir vakit [une date] teşkil etmesi lâbüd bulunan “Esquisse D’une Morale Sans Obligation Ni Sanction” ünvanlı eseri neşrolundu. Bu kitap Nietzsche’nin hayranîyetini tahrik etti; kitabın her tarafını kendi eliyle, notlarla doldurdu. Nietzsche, Guyau’nun ikinci şaheseri olan ve 1887’de⁴ intişar eden “L’Irreligion de L’avenir”in de kenarlarını notlarıyla doldurmuştu.

Vefat ettiği vakit diğeri üç kitabı bitirilmişti. Ben ancak bunların tab’ına nezaret ettim. Bunlar “Sosyologya Nokta-i Nazarından Sanat = L’Art au Point de vue Sociologique”, Tolstoy, sanat hakkındaki fikrinin bir kısmını bundan iktibas etmiş görünüyor. vakıa kendisi yalnız “Muasır Estetik Meseleleri = Problèmes de l’Esthétique Contemporaines” kârilerine müracaat etmeyi tavsiye ediyor. Sonra pedagojyada klasik olmuş olan “Terbiye ve Veraset = Education et Héredite”, nihayet “Zaman Fikrinin Tevellüdü = La Genése de L’Idée de Temps”. Birinci derecede mürebbi olan Guyau, mektepler için pek takdir ve rağbet görmüş olan kitaplar yazmıştır. Tâbi’ A. Colin tarafından tabedilen “Première Année

³ Bu iki tetkikname “Terbiye ve Veraset” ünvanlı kitabının sonunda intişar etmiştir ve tarafımızdan da aynen ve tamamen tercüme olunmuştur. Bugün bu mühim kitap Türkçe olarak intişar etmiş bulunuyor. Mütalaasını gençlerimize hararetle tavsiye ederiz. A. C.

⁴ Hiç farkında olmaksızın Nietzsche, Guyau ve ben kışı aynı zamanda Nice sahilinde geçirmişiz. Alman hakîmi, Guyau’nun ve (benim) kitaplarımızı okumuş; Guyau ve ben Zaratustra’dan hiçbir haberimiz olmamış. “Nietzsche et Immoralisme” ünvanlı kitabımızda Nietzsche ve Guyau’nun mukayesesine tahsis edilen bahislere bakınız. A. F.

de Lecture Courante”, “L’Année Préparatoire”, “L’Année Enfantine” gibi.

Hemen hemen bütün felsefi eserleri İngilizce’ye, Almanca’ya, İspanyolca’ya, Lehçe’ye tercüme olunmuştur; Külliyyat’ı Rusça’ya tercüme edilmiş ve Mme Swartx Almanca olarak neşrediyor. Bundan mâadâ Rusya tâbi’leri Guyau’nun resmini muazzam bir miktarda tab ve tevzi etmek, her tarafa dağıtmak müsaadesini istemişlerdir. Bu resim, nâtamam olarak olsa da bîmânend bir necabet ve hilim ile mütehallî bir simayı göz önüne getirmeye müsait olur. Guyau, uzun boylu, muntazam hututlu, siyah ve çok lüleli bol saçlı idi; gözleri tatlı ve koyu mavi idi. Yüzünde istiğrakî bir murakabe [reflexion contemplative] edâ ve müeddâsı vardı. Tebessümü, hiçbir ızdırabın ihlal edememiş olduğu bir iyilik, bir huzur ve itminan ifade ederdi.

Zekasında hayret verici bir elastikiyet vardı. Şiir ve felsefe ile meşgul iken olduğu gibi riyaziyat ile de kemal-i zevk ve lezzetle iştiğal ederdi; gerek mâvaka’lar [faits] için, gerek fikirler için, gerek hayat-ı haricî gerek hayat-ı derunî şekilleri ve sahneleri için hafızası çok mükemmeldi. O bir “Visuel = bînâ-yı bîhemtâ” idi. Zaten tabiatın bütün güzelliklerine pek dikkatkâr, seyahatlerden, şiirlerini dolduran o dağ ve deniz manzaralarından mütebariz bir zevk-i lezzetle mütelezziz, çok iyi gözleri, çok iyi görüşü vardı. Musiki “kompozisyon”u için câlib-i dikkat istidatlar gösterdi. “Vers d’un Philosophe = Bir Filozofun Şiirleri”nde yaptığı gibi muasır tarz-ı nazımın, bir çok noktalarda cüretkârlığında tekaddüm göstermiş ve “müzikal” nazım lehinde olarak fazla şekli [plastique] olan nazma karşı aksülamelde bulunmuştu. Kezalik Hugo’nun, Musset’nin, Sully-Prudhomme’un şiirlerine yaptığı melodilerde yeni şeklin hürriyet ve seyyaliyetini sezmişti. Bu, gayr-ı fasih ve mütehavvil hedefli, tamamen psikologyaî ve şairane bir musiki idi. Her şeyde Guyau, mazinin batıl fikirlerinden azade, hâl için pek mütecessis, [dikkatli], ruhunun en büyük kısmı istikbale doğru müteveccih idi. **[4421]**

Guyau’da sanat ve şiir, medlulü pek ziyade inkişaf etmiş olan bir mana-yı mevzuî [sens positif] ile müttehit bulunuyordu [yani sanat ve şiiri, haricte ve hayatta mevzuu ve vazifesi bulunan şeyler addediyordu.] Ekseriya “hayal [imaj]”lar ile düşünüyor idi ise her şeyden evvel psikologyai yolda düşünüyordu. Müfekkiresinin ilk şekilleri, hayat-ı derunînin şekilleri, daha doğrusu hayat-ı derunînin müteharrik istikametleri idi, haricin şekilleri ancak derunun hissiyatından sonra gelirdi. Aristot dahi, “Hayallersiz düşünülemez” demiştir. Şu halde, kudemanın “Lumiére des pensées Lumina sententiarum = müfekkirenin nurları” tesmiye ettikleri şeyin istimali hakîme nasıl yasak edilebilir? “Müfekkirenin nurları”ndan murad olunan haricin derunun esasî müşabehetini takarrür ettirerek fikri tenvir eden mukayeselerdir. Kıyas ekseriya akıldır. Zaman fikri üzerine “La Genése de L’idée de Temps” ünvanlı tetebbuunda bu babda der ki “Analocya [müşabehet] ile muakalanın ilimde azîm ehemmiyeti vardır. Hatta analocya [analogie], istidlal [induction]in prensibi olunca bütün fizikî ve psikofizikî ilimlerin temelini teşkil edebilir. Pek çok defa bir keşif [découverte], bir istiare [métaphore] ile başlamıştır. Müfekkirenin ziyası, zaten münevver satıhlar vasıtasıyla sevkolonmak şartıyla yeni bir istikamete mün’atîf olabilir ve karanlık zaviyeleri tenvir edebilir, denilebilir. Hatırlattığından farklı olmakla beraber bir şeyi hatırlatan şey ve ancak böyle bir şey insanın gözüne çarpar. Anlamak, kısmen olsun tahattur etmektir. Melekeleri, tabir-i âharla ruhî üfûle

[fonction]leri anlamak kasdıyla, birçok mukayeseler ve birçok istiareler kullanıldı. Bugün, filhakika, ilmin henüz nâtamam haliyle, istiare bir zaruriyet-i mutlakadır:

“Bilmek [savoir]”den evvel tasavvur etmeye başlamalıyız. Biz de şunu ilave ederiz ki eğer şiirî medlul, felsefî medlulü hariç bıraksaydı [yani şiir istikamet ve mevzuu ile felsefe istikamet ve mevzuu aynı şeyler olmasaydı bunlar yekdiğerini tardedici ve nâkabil-i ittihat olsaydı] ne Plotin’i⁵ ne Schellig’i⁶ mevzu-i bahis etmemek için söylüyorum, Platon’umuz⁷ olmazdı.

Şair ve hakîm olan Guyau, aynı zamanda “dilettant”⁸ artistin ve iskolastik mantıkçının aksi idi. Zamanında hala alamud olan dilettantizmden istikrah ettiğinden, her tarafta ve her şeyde hayatın, tefekkürün, sanatın ciddiyeti [Le sérieux de la vie, de la pensée, de l’art] tesmiye ettiği şeyi aradı; gerek hüsnî [esthétique], gerek fikrî oyun mevzu-i bahis olsun her tarafta “oyun nazariyesi [théossé du jeu]”yu çürüttü. Bu nazariyenin aleyhinde bulundu. O bir murakabekâr [méditatif], derunî bir insan idi ki “fikir [idée]”leri “his [sentiment]”leri.. hayatî ve fikranî [intellectuel] kıymetlerinin tammiyetleriyle telakki ediyordu.

“Amatör”de ve “dilettant”da olduğu gibi satıhta kalmaya bedel, O’nda her şey, varlığının ta ka’rına kadar tanin-endaz olurdu.

Ciddiyet, onda bazen sakin, mütevekkil ve hatta mütebessim bir hüzne kadar ileri giderdi. Sanattan bahsederken: “Les hauts plaisirs sont ceux qui font presque pleur = Yüksek hazlar hemen hemen ağlatan hazlar” demişti.

Evleviyetle, felsefî tefekkür süruru.. “ulvî”nin hissine her itila eden haz gibi, bazı hüzünlerle karışık idi.

Tercüme-i A. C. [4422]

2

BİR FİLOZOFUN ŞİİRLERİ⁹

Mukaddime

(İçtihat, 1928, No 253, s. 4807-4808)

Şiirde iki mektep vardır: biri, fikrin hakikatini, heyecanın samimiliğini, ifadenin tabîliğini ve sıdk namını arar; bu keyfiyet ise “bir müellif” yerinde “bir insan” bulmayı intaç eder [yani karşımızda bir aktör değil, kendi samimi his ve fikrini ifade eden bir insan bulmamızı temin eder]: bu mektep için, hakikaten düşünölmüş ve duyulmuş bir fikir, bir his bulunmaksızın şiir olamaz. Diğerk mektep mensupları için, bilakis, esasın hakikati ve

⁵ Neoplatonisyen bir filozoftur. 205 sene-i miladiyesinde doğmuş, 275’te vefat etmiştir.

⁶ Alman hakîmlerindendir. Wurtemberglidir (1775-1854).

⁷ Bizim Eflatun dediğimiz meşhur Yunanî hakîmdir ki kablelmitat 429 senesinde doğmuş ve kablelmitat 347 senesinde vefat etmiştir. Maruf eserlerinden “Cumhuriyet [La République]” maarif vekaletimizin himmetiyle ve Faik Âli Beğ biraderimizin kalemiyle lisanımıza tercüme edilmiş ve derdest-i tab bulunmuştur.

⁸ Amatör.

⁹ J. M. Guyau’nun tercüme etmekte olduğumuz “Vers d’un Philosophe” ünvanlı mecmua-i eş’ârının dibacesidir. A. C.

fikirlerin kıymeti şiirde tâlî şeylerdir. “Tahayyül [Fiction]”lerinin, parlak nescinin ne felsefe ile ne ilim ile hiçbir münasebeti yoktur; bu bir muhayyile ve üslup oyunudur. Kimsenin ve bahusus şairin aldanmaması icap eden parlak bir yalandır. Tiyatroda aktör, temaşagerler üzerinde hakikat-i zavâhirînin tesirini yapmak için sesini yükseltmeye, jestlerini mubalağalandırmaya, hissiyatının ifadesini daima biraz şiddetlendirmeye mecbur değil midir? “Tasannuu [artifice]” “sınaat [art]”ın şart-ı esasîsi zannedenler için artist de böyledir.

Bunlar isterler ki şair kendi kalbinin musikârı olsun, [kendi kalbinin ahengini sevk ve idare etsin].

Bizce, sınaatin bütün ciddiyetini, vakarını nez’ eden ikinci nazariyeyi kabul edemeyiz. Biz şu fikirdeyiz ki bilakis şiirin ilim müvacehesinde mertebesini muhafaza etmenin yegane çaresi, bizzat ilimde olduğu gibi şiirde de hakikati aramak, fakat başka bir şekilde ve başka yollarla aramaktır. Ekseriya şiir tarihten daha doğrudur demekte haklı bulunulmuş olduğu gibi şiir bazen felsefeden daha felsefî dahi olamaz mı?

Makam-ı itirazda, bize denilecek ki asrî felsefe ve ilim, lisan-ı eş’âra muvafık gelecek mahiyette değildirler. Cevaben deriz ki bazı cihetlerce felsefe dahi dünyada en şebahî olan, kendi hayat ve mukadderatımız meselesini kendi kendisine dermeyeran etmesi itibariyle alakamızı en ziyade ateşlendirmeye müstait olan şeye de temas eder. Zamanımızda felsefe vaktiyle şiirin büyük menbaı olmuş olan dinin yerine kâim olmaya meyyaldir. Felsefî lisan ancak didactique yani talimî ve teknik olduğu zaman, hakikaten saha-i şiirin haricindedir; fakat o zaman felsefe belki, kazanmaktan ziyade zâyi eder: ekseriya en derin manalar en sade kelimelerin manalarıdır, bu kelimeleri ise nâsir gibi şair dahi kullanabilir. Felsefî fikir, hissiyatı hariçte bırakmak şöyle dursun onu daima ihata eder: mukadderat-ı beşerin büyük meseleleri mevzu-ı bahis olduğu zaman denilebilir ki her birimiz dimağımızla düşündüğümüz kadar da kalbimizle düşünürüz.

Felsefî tefekkürün daima müterafık olduğu bu nevi samimi ve zabt edilmiş heyecan bize bir cilt eş’âr ihya etmeye müstait göründü. Aldandık mı? Hakikat ve samimiyetten daha kuvvetli bir şey bulunur muydu? Yahut bütün arzumuza rağmen ne birine ne diğerine destres olamadık mı? Bu babda ancak kâri hüküm verebilecektir¹⁰. [4807]

¹⁰ Diğer sanatlarda olduğu kadar şiirde de esas ve şekil yekdiğerinden ayrılamaz olmalıdır: biri diğerini akseder ve canlandırır. İngiliz şairinin dediği gibi “Şekli [4807] [forme’u]”, bir mahbes değil bir vücut olan şekli yaratmak için tabiatı taklit edelim. Hayatta ve yine hayat olan sanatta daima dahilden harice gidelim.” Bu veçhile müteheyyiç müfekkirenin en küçük ânâtına intibak etmek için, müteheyyiç ve pür-ihzaz müfekkireyi daima sadıkane ifade etmek için şekil, en büyük kabiliyet-i inhinaya ve en mütenevvi ahenge malik olmalıdır. Binaenaleyh vezin [métrique] ve i’mal [facture] meseleleri, yani tertil-i şairane [modulation poétique] mesaili bize hususi bir dikkate layık göründü. Şu kanaatteyiz ki bu meseleler hakikat-i mahz ve hüsn-i mahz için ve binaenaleyh devirden devire değişen edebî modalar gibi sun’î ve itibarî an’aneler haricinde takdir olunmalı, bir hükme iktiran etmelidir. Bu mevzua dair her nazariye iki nokta-i nazardan münakaşa edilebilir: istinat ettiği prensiplere göre ilmî nokta-i nazardan; husule getirdiği neticelere göre, tecrübî [empirique] nokta-i nazardan; ilmî vezin [la métrique scientifique] meselelerini burada mevzu-i bahis edemeyiz; bu bizi fazla uzaklara götürür. Bilahire bu meselelere bir hususi kitap tahsis etmek emelindeyiz. Her halde bazı muasır mektepler tarafından ortaya atılmış ve muayene ve tetkike

3

BİR FİLOZOFUN ŞİİRLERİ

Not

(İçtihat, 1928, No 255, s. 4840-4841)

Guyau, “Bir Filozofun Şiirleri”ni 1880 senesi nihayetinde neşretti. O zaman yirmidört yaşında idi. Bu şiirler ezcümle, İtalya’da, Nice’de ve Menton’da yazılmıştı. Şiir ve vezin hakkında Guyau’nun fikirlerine gelince, [kendisi de güzel sonnelerin müellifi olan] Taine’in Guyau’ya göndermiş olduğu mektuplardan 25 Teşrin-i evvel 1880 tarihli olanda dermeyan ettiği mütalaaya muttali olmak alaka uyandırıcıdır. “Bir Filozofun Şiirleri”nin müellifini tebrikten sonra Taine ilave ediyordu: “Vezin hususunda benim hissim sizinkinin aynıdır. Gene eşya hakkında da tamamen sizin fikrinizdeyim, ve felsefi manzumelerin en

değer bir meseledir. Zamanımızın bazı şairlerine göre, kafiye, şiirde her şeydir, nâzım yalnız ona sarılmalıdır, “kafiye, fikri verir”; vezne gelince: o, kafiyenin bir nevi mütemmiminden başka bir şey değildir. Bundan ise yeni hürriyetlerle az çok taviz olunan yeni esaretler husule gelir. Yalnız bu iki hürriyetlerden bahsedelim: Alexandrin denilen vezinde şair, taktii, mısraın her istediği noktasına, mısraın laalettayin her hecesinden sonra koyabilir. Hakikaten ilmi olan bir nazariyeye göre, bilakis Fransız nazmı, her nevi nazım gibi, her şeyden evvel sayıdan, nağme [rythme]den ve makam [cadence]dan ibarettir. Nağmeyi markalamak için her ne kadar kafiye lazımsa da tâlî bir unsurdur ve kıymetini ritimden alır. Şüphesiz kafiyesiz nazım [vers blanc] kendi kendine kafi değildir. Bununla beraber yine bir nazımdır, ve ahengi hiss olunur; nesrin arasında, az çok derinden gelen bir şarkı gibi, dikkati celbeder.

Zamanımızda ileri sürülen bazı nazımlarda olduğu gibi duraksız, muntazam vezinden mahrum olarak birbiri üzerine konmuş kelimeler.. gayr-ı mukayyet yahut mukayyet bir kafiyenin her birkaç satırda bir, avdetine rağmen nesirden ma’dutturlar.

Herbiri Alfred de Mosse’den çıkarılmış olan işte birkaç kafiyesiz nazım:

Je voudrais m’en tenir a l’antique sagesse,
Qui du sobre Épicure a fait un demi-dieu.
Je ne puis: malgré moi l’infini me tourmente;
Je n’y saurais songer sans crainte et sans espoir:
Une immense espérance a traverse la terre;
Malgré nous vers le ciel il faut lever les yeux.

Şüphesiz pek zayıflamış olmakla beraber bu mısraların ahengi bakidir. Şimdi bir de muntazam duraksız yahut bugün edebiyata ithal edilmek istenilen nazımlara az çok müşabih vezinde mısraları derpiş edelim:

Tant qus mon coeur faible et plein encor de jeunesse,
N’aura pas a ses illusions dit adieu,
Je ne pourrai m’en tenir a cette sagesse
Qui du sobre Épicure fit un demi-dieu.

Bütün musiki, bütün sayı [hece sayısı] nâyab olmuştur. Kafiye kulağa hoş gelecek yerde, nesirde vâki olduğu gibi, kulağa nahoş bir tesir yapar.

Bu basit misale nazaran şimdiden şu neticeyi çıkarabiliriz;

1-Ölçü [measure] ve “aleksandren” denilen şekil için durak [sésure] bulununca, hiç olmazsa reşim halinde nazım vardır;

2-Kafiye nazmı yaratmaz, yalnız nazmı itmam eder. Kulak, kafiye hususundan ziyade, ölçü hususunda mutalebelidir.

Şiir ve şiirin ilim ile münasebeti hakkında hususi bir tetebbuatta daha iyi tenvir etmek ümidinde bulunduğumuz nikat, işte bu nokta ile bizce mühim olan diğer birçok noktalardır. [4808].

canlısı, en samimisi olan Aurora Leigh'i sevdiğinizi gördüğümde çok memnunuz."

H. Spencer, Guyau'ya şu satırları yazıyordu: "Fransız diliyle ünsiyetim nakıs olduğundan, eserinizi nazmî manzaraları altında takdirden acizim; fakat ahlakî ve felsefî manzaraları altında takdire daha ziyade kadirim.. Bu iki manzara altında fikirlerinizin ve hissiyatınızın ifadesinde sizinle beraberim ve bu ifadeye hayranım. Nota etmiş olmaktan bahtiyar olduğum diğer şeyler arasında, harp hakkındaki hissiyatınızın kuvvetli ifadesini [milletler arasında] harbin inkıtını görmek arzunuzu zikredebilirim."¹¹

Şiir hususunda takdir salahiyetine a'lâ derecede mâlik olan Renouvier şîve-i lisanın samimiyetine ve teknik meziyetlere hayran olduğunu Guyau'ya yazıyor, şu satırları ilave ediyordu: "Maahâzâ, kolejden çıktığım sırada ve daha çok evvel benim de hesapsız nazımlar yazmış olduğumu düşündüğüm vakit ne kadar mütehassis olurum!" *Critique Philosophique* mecmuasında Renouvier "Vers d'un Philosophe"u senakârâne mevzu-ı bahis etti. En ziyade beğendiği parçalar içinde Luxe ve Au Reflet du Foyer manzumeleri bulunuyordu.

O zaman *Philosophische Monatshefte* mecmuasını idare eden Schaarsmidt genç filozof-şaire heyecanını ifade etti. Büyük şiirin farikalarından biri olarak, şairin lisanıyla ünsiyeti olmayan ecnebi için güzelliğini zâyî etmemesini dikkate arz ediyordu¹². Bundan başka idealist filozof Schaarsmidt, Guyau'ya karşı, şunu iddia ediyordu ki fikir, La pensée [Okyanus] hakkındaki manzumesinde denildiği gibi, bir nuraniyyet çiçeği, sağır dalgaların hafif köpüğü değildir, belki dünyada bir kıymeti ve bir tesiri vardır. Aynı münekkit ezcümle Analyse Spectrale hakkındaki şiire meftun olmuştu. Bu manzumenin felsefî fikirleri gerek Guyau'nun, gerek Schaarsmidt'in henüz malumu olmayan Nietzsche'nin mübeşşiri oluyordu. F. Brumetiére ise *Revue des Deux-Mondes*'e Guyau'nun Bahr-i Sefid [Méditerranée] ve Menba [Source] üzerine şiirlerini dercetti. **[4840]**

Th. de Banville Guyau'nun vezni ve şiiri parnas-şiar anlayışını elinden geldiği kadar müdafaa etmekle beraber, filozof şair için âteşîn bir alaka, âteşîn bir muhabbet gösteriyordu. Sully-Prudhomme ezcümle Etoiles Filantes, Le Luxe, Méditerranée, Problème d'Hamlet, Analyse Spectrale gibi manzumeleri çok beğeniyordu. "Tıflâne mazhar-ı ihtimam edilen kafiye"ye ehemmiyet vermemekle tabî ve sade kafiyelerin musikiyetine henüz kulağı alışmamıştı.

Ben ve Guyau ekseriya Nice'da gördüğümüz Mme. Ackermann eski klasik usul nazma merbut kalıyordu. "Bir Filozofun Şiirleri"nde tefekkürün kuvvetini hissediyordu, fakat mukayyet kafiyeler ve daha hatîbâne bir eda arzu ediyordu; Guyau ise elfaz-ı tumturakiyye istimalinden müteneffirdi.

Guyau hakkında en büyük muhabbet ve en derin hürmet besleyen Ernest Havet bilhassa hissiyatın samimiliğine ve fikirlerin derinliğine, Renouvier gibi hayran olmuştu.

¹¹ 19 Mayıs 1880 tarihli mektup.

¹² Bu veçhiledir ki "Filozofun Şiirleri" Peter Gast tarafından Almanca'ya tercüme edilmiş ve Almanca'ya tercümesi dahi aslı kadar mergup bulunmuştur.

Bu kadar güzel şiirlerde ifade olunan fazla cüretli içtihatlar hakkında bazı kuyûd-ı ihtirâziyyede bulunmaktan da geri kalmayan Caro'nun da reyî aynı merkezdedir.

Biz dahi “Guayu’ya Göre Sanat, Ahlâk ve Din” adlı eserimizde “Bir Filozofun Şiirleri”ni dûr u dıraz takdir ettik, esasın müstesna kıymetini gösterdik. Şekle gelince, maksatlarına en ziyade muvafık olan vezni intihap hürriyet-i kâbilesini şairlere, bahusus felsefî fikirler ifade eden şairlere terk edelim. Muasırlarımızın gittikçe daha iyi anladıkları budur.

A. Fouillée [4841]

4

GUAYU'YA NAZARAN SANAT, AHLÂK VE DİN¹³

Birinci Mebhas

Zekâî Bir İnkişaf

Muharriri: A. Fouillée

(İçtihat, 1928, No 256, s. 4864-4866)

Din ve ahlak meselesi ferdiyetler tarafından dermeyan olunan her mülâhazanın çok fevkine yükselen meselelerdendir; [4864] bununla beraber ölümün arefesine kadar daima çalışmakta bulunmuş olan zinde ve müteharrik bir müfekkirede bu meselenin vaz' ve münakaşa olunduğunu görmek yine faydalıdır. Bu meseleleri şekl-i mücerretleri altında muayene etmeden evvel, kendisinde zamanımızın daha doğrusu bütün zamanların şekilleri, inkârları, itikatları, ümitleri aynı derecede muntabı' bulunan bir zekâ (esprit)nın fikrânî inkişafını icmal etmekte de fayda vardır; zira

“İnsan kafalarına gelişigüzel giriyor çıkıyor görünen, ufkumuz üzerinde yükselen ve düşen, parlayan ve sönen bir çok fikirlere rağmen yine her zekâda bir hisse-i ebediyet vardır.”¹⁴

Felsefe için Platon, Epictète, Kant, şiir için Corneille, Hugo, Musset; Guyau'nun ilk muallimleri olmuşlar, ilk heyecanlarını tahrik etmişlerdir. Daha delikanlılık çağında Platon'un Parménide¹⁵de mevzu-ı bahis ettiği o “Samedânî ateş [Ardeur dvine]” ile dopdolu idi.¹⁶ İlk ve yegâne dini, Eflatun ve Kant idealizmi olmuştu. Bu veçhile kendisinden

¹³ 232 numaralı İctihâd'ın J. M. Guyau ünvanlı makalesi bu tetebbuun ibtidâsıdır. A. C.

¹⁴ Irreligion de L'Avenir.

¹⁵ Parménid, kable'l-mîlat 555 tarihinde Grande-Grébe'in Clée şehrinde doğmuş bir hakîm-i Yunânîdir. Onun Parménide yahut Xénophone ünvanlı bir kitabı vardır. Bunda Clématique denilen mekteb-i felsefîyi icmal etmiştir. Parménid vahdet-i mutlakayı talim ederdi. Yalnız varlık ebedîdir, eşkâl fânidir, derdi. Biz bu görüşü Parménid'in kitap ve felsefesine ittîlâ'dan evvel şöyle terennüm etmiştik:

Kulzüm-i canda çalkanıp duracak

Hilkatin hayr u şerri, nîk ü bedi:

Ölürüz biz, fakat hayat ölmez:

Şule fânidir, iştiâl ebedî.

Platon dahî Parménide adlı bir “diyalog”unda yani sual ve cevaptan müteşekkil bir eserinde bu felsefeyi arz ve îzah etmiştir. Burada mevzu-ı bahis Eflatun'un bu “Parménide”idir. A. C.

¹⁶ Eflatun'un felsefesi “Philosophie de Platon” ünvanlı kitabımızın ikinci tab'ının dîbâcesine bakınız. A. F.

daha az genç ve kendisine pek yakın bulunanların ceht ile vardıkları nokta-i vusul, onun tabîi nokta-i azimetidir. O zaman cihanı, bazıları gayr-ı şuurî, bazıları şuurî olan ve cümlesi hayra matuf müşterek bir esere çalışan iradeler ve hatta iyi iradeler [hüsni niyetler] mecmuu gibi tasavvur ediyordu. Eflatun'a vâki olduğu gibi, ona dahî muhabbet bütün tabiatın ruhu görünüyordu. Eğer nüfuz edilemez madde, zâhiren hârice kapalı ve kendi üzerine toplanmış zerre, bugün de muhabbet [eros]in zaferine mâni teşkil ediyorsa, yine ümit olunabilir ki şuurların terakkisi sayesinde her varlık [etre], her mevcut nihayet açılacak, başkası için kâbil-i nüfuz, müttesi', muhabbetkâr olacaktır; zerre bile cihanşümül ziya için şeffaf olacak, cihanşümül hararet onu da istila edecektir.

"Tek bir hamlede bütün cihanı fethetmek için kanatlı muhabbet cevve atıldığı vakit, esîrde, altın kanatlarını zedeleyerek, sert, kesif ve mukâvim bir şey hissetti.

Bağteten hissiyle durdu. Nüfuz edilmemiş ve kendi kendisi üzerine kıvrılmış olan zerre muhabbetin karşısına mâni olarak maddeyi koyuyor ve kudsî bağıyla gönülleri birbirine bağlayan Allah'a, o ebedî münzeviye meydan okuyordu. Zerre, muhabbete: 'Çekil!' diyordu. 'Benim mukâvim gubârım üzerine senin hükm ü nüfuzun cârî olmaz; ben, ben olmayan her şeyi, (benim haricimde kalan her şeyi) bertaraf ederim. Ben varlık üzerine kapanan ve hiçbir mahreci bulunmayan canlı duvarım.'

Muhabbet onu dinledi, sonra lâhûtî bir iptisam ile tebessüm etti. Bir ra'şenin dolaşmasına, yahut bir dalganın genişlemesine mümasil bir tarzda bu nâmütenâhî tebessüm cihanları kapladı ve ruh gibi tutulmaz ve kuvvetli olarak avâlimi dolaştı.

Her şey ihtizaz etti, her şey canlandı, ve zerrede bile gönüllerin büyük konserinden bir şey geçti. Zira artık hiç yalnız olan, münferit olan yoktu: âlemlerin âhenginin ruhu bir ve aynı ruhtu ve bütün avâlimde, kâffe-i mevcudat terennüm ediyordu: 'Seviyorum'."¹⁷

Zaten birkaç seneden beri felsefe meseleleri içinde hiç biri muhabbetin cihanşümül hükümranlığıyla telifi pek güç [4865] olan "şer [Le mal]" meselesi kadar onu meşgul etmemişti. Onun nazarında, nîkbinlik ve bedbinlik meselesi metafiziğin baş meselesiydi. Daha çocukken akrabasından bazılarının ızdırap çektiklerini, bazılarının öldüklerini görmüştü; ölümün, ebedî ayrılığın temaşası onu derinden tehyîç etmişti; bütün beşerî ızdırapların belki en büyüğü ve en teselli kabul etmeyişi hangi ızdırap olduğunu bir ananın ızdırabı ona anlatmıştı. Sevdiklerinin ızdırap çektiklerini görerek, erkenden kendi kendine sormuştu: ızdırap ne için? Fitrî neşesine, çocukluk şatâretine daha o zamandan ciddî tehassüsler karışıyordu. Etrafında "kader" meselelerinin münakaşa olduğunu işitiyordu. Bu meselelere, yaşıyla hiç mütenasip görünmeyen bir dikkat sarf ediyordu. Mâverâ [An dela] hakkında bütün bu tefekkürler, seciyesinin sükunetini ihlal etmemekle beraber yine ruhunda silinemeyen izler bırakıyordu.

"Unutabilen ve infial kendilerini inkâra sevkemiş olduğu vakit bir lahza-i seadetin tebessüm ve itikat ettirdiği kimselerden değilim. Gördüğüm bütün mihnetler hafızamda kalır. Ölenlerime , ilk gün olduğu gibi ağlarım. Kulağıma çarpan ye's feryatları.. hiçbir muhabbet kelimesi ve uyanan baharın mestedici hiçbir zemzemesi bu sesi boğmaksızın, ve ızdırabın

¹⁷ Vers d'un Philosophe. Lamour et L'atome.

ağlamış olduğu kalbimde lâkaytlığı terennüm ettiremeksizin bende ihtizaz eder.”¹⁸

İnsanda ve tabiatta şerre hikmet-i vücut göstermek için metafizikçilerin yaptıkları içtihatlar arasında Guyau’ya en ziyade makul görünen, hakkında bir çok sayfeler yazmış olduğu “Neoplatonicien”lerin Procession Akidesi idi. Hatta bu nazariyenin üstadane [Ingémeux] ve yeni tefsirini bile teklif etmişti. Tarafımızdan teemmül olunan bütün hayır derecat-ı mümkinisinin, nâmütenâhî bir avâlim serisinde hayyiz-i fiile çıkmış bulunduğunu ve kainatın bu veçhile kemal-i mutlakdan alettedric maddeye [matier’e] kadar inen derece derece daha az mükemmel varlık [existence]lar silsilesi [echlle’i] teşkil ettiğini farzediyordu¹⁹: Bu suretle her mümkün hakikaten hayyiz-i fiile çıkacaktı: ne âlî ne sâfil hiçbir varlık yahut hayır derecesi tasavvur edemeyiz ki bir yerde var olmaya vasıl olmamış olsun, yahut, cihanşümül terakki sayesinde bir gün her mevcudun o dereceye vasıl olması lâbüd olmasın²⁰. Bilahere Epictète’in rehberini tercüme etti ve büyük Stoik ahlak için büyük aşk ve şevk gösterdi. Bu ahlakı bütün hayatında bizzat icra etti. Fakat Guyau bu ahlakı mütebessim bir şefkat, tamamen gayra müteveccih müttesi bir kerem [bonté] ile tadil ediyordu; Stoisienler gibi, merbut olmaksızın sevmenin mümkün olacağı fikrinde değildi. O sırada şu satırları yazıyordu: “*Havâssın bir hodgamlığı olduğu gibi, aklın [Raison] bir hodgamlığı vardır.*” “Epikürien”, huzuzat-ı hissiyesini kaybetmekten korktuğu gibi, Stoisien de huzur-ı fikrîsini [Paixintellectuelle’ini] kaybetmekten korkar. Epictéie diyordu ki: “Canlı mahluk daima nefsi için çalışmak üzere yapılmıştır. Güneş her şeyi kendisi için yapar, Jupiter de öyledir.” [devam edecek]

Tercüme-i A. C. [4866]

5

GUAYU’YA NAZARAN SANAT, AHLÂK VE DİN

Birinci Mebhas

Zekâî Bir İnkışaf

Muharriri: A. Fouillée

(İçtihat, 1928, No 257, s. 4878-4882)

Marc Auréle der ki: “Ruh-ı hakîm, güneş gibi inşa etmeli ve mümkün olduğu kadar çok ziya saçarak alemi tenvir etmeli; zira bu, onun mukteza-yı fitratıdır; fakat bu nurun kabul veya reddolunmasına ehemmiyet vermemelidir. Zira bu keyfiyet ona ait değildir.” Cevaben, buna, gayr-ı müteharrik ve soğuk ziya denilebilir. Eğer Stoisienlere göre hakikatı

¹⁸ Vers d’un Philosophe. Le Devoi du Doute.

¹⁹ İlk tabı 1897’de çıkan “Fünun ve Felsefe” ünvanlı kitabımızda bulunan ve Guyau’nun bu faraziyesine muttali olmadan çok seneler evvel yazılmış olan şu mısralarımız burada tahattur olunabilir:

Her zerrede temayül ayandır tekamüle,
Her süyda fuyuz-ı hüveyda-nümâ ile;
Nâr-ı hayat ile tutuşur madde can olur;
Şevk-i hayat cezbese can-ı cihan olur,
Bir nokta-i kemale şitab üzre kainat,
Ol noktaya teveccüh ile yükselir hayat.

A. C.

²⁰ “Eflatun’un Felsefesi” ünvanlı kitabımızın ikinci cildinde şerh ve izah olunan bu tefsire müracaat oluna.

başkasına nüfuz ettirmek, insanların peygamberi ve mürebbisi olmak, esasen sevmek ise, bu, esasen nefsinin unutmak, indelhâce huzur-ı derunîsinden vazgeçmek, başkasının keder [4878] ve endişesine iştirak etmeye hazır olmaktır. Epiktet, “Mesut bir adam nasıl sevmek iktiza ederse, sen de öyle sev” diyor. Bu muhabbet, muhabbet midir? Saadeti nefsi için saklamak ve mütebâkiyi fazla bir şey gibi, furuat olarak vermek mi lazımdır? Yahut daha ziyade nefsinin tamamen vermek saadeti de dahil olduğu her şeyi ortaklığa koymak lazım değil midir? İnsanlar keyf için sevilmez, onlar irade ile, bazen ihlas ve fedakarlıkla sevilir.²¹”

Ulum-ı Ahlakiyye Akademiyası tarafından tetviç olunan büyük lâyiha-i ilmiyyesini ondokuz yaşında iken yazdığı vakit, Epicure’le, Utilitaire’lerle, Evolutionniste’lerle bu uzun muarefe, müfekkiresinin istikameti üzerine tamamen yeni bir tesir ve nüfuz icra etmemek mümkün değildi. Eski ve yeni ahlâkiyyun hakkında tenkit bile onu devrimizin nev’inmâ başlıca sıkıntısını teşkil eden meselelerden biri karşısına çıkardı: _Eflatun’un ve Hristiyanlığın hayır [bien] fikrini, Kant’ın Impératif catégorique fikrini, psikolojya tahlilleriyle ve tekamülün eğilmez, bükülmez, merhametsiz kanunlarıyla nasıl telif etmelidir?_ Bazı cihetleriyle eski itikatlarına ve viladî ulüvv-i cenabının şaikalarına pek zıt olan “Otiliter” sistemlerinin bu uzun tetkikinde “korkusuz, tereddütsüz, bütün eski mesaisine tekrar başlamaya, mazisiyle kat-ı alaka etmeye âmâde “metamorfoz”larında bizzat tabiatın gösterdiği ve “Ene [Le moi]”nin ızdıraplarını, nâyâb olan batıl fikirlerini yahut kırılan ümitlerini hiçe sayan bir şîme ile hareket etmeyi²² kendisine vazife bildi.

Bidayette Eflatun ve Kant, onda “pozitivist” ve “evolosiyonist” akide-i felsefiyelerinin hücumuna mukavemet ettiler. Fakat bir sistemin samimi vecdî tenkidine girişmek ekseriya, bu sistemin nisbî doğruluğuna bizzat kâni olmaya varmaktır.”²³

Devamlı mülâhazalardan sonra, filhakika, kâni oldu ki bir kere tasfiye ve ikmal olunduktan sonra tekamül mezhebi, bütün ahlakı olmasa da her halde ahlakın yalnız sert ve ilmî kısmını teşkil eder. Binaenaleyh Guyau’nun inkişaf-ı fikrânîsi esasen muâkale ve mülâhaza eseri olmuştur; his, bu inkişafta, kendisine ait olan zahîr rolden başka bir rol oynamamıştır.

Bu sırada, ifrat-ı sa’y ile yaralanmış gibi tedricî zayıflamanın ilk alametlerini hissetti. Bu zayıflama bedenî kuvvetlerini azaltmakla beraber hiçbir zaman ne kuvvet ne veludiyet-i fikriyesini tahdide kadir olmadı. Cenupta –evvela Bahr-i Muhit sonra Bahr-i Sefîd sevahilinde– Paris’te ikametden daha müsait bir hava-yı nesîmi aramaya gitti. Gençliğinin, vakitsiz aldığı ceriha hakkında daha vazîh ve daha fâci bir ittila hasıl ettikçe, mülâhaza ve tetebbudan zaten zayıflamış olduğundan, bedahet karşısında, dünyanın makuliyeti [rationalité’si], tabiatın nizam-ı hafisi, kainatın hayır [Le Bien] fikrine râm olduğu haklarındaki Eflatunî imanının alettedric zayıfladığını hissediyordu. Kendi hesabına ızdıraba ehemmiyet vermiyordu. ızdırabı, daima dudaklarında tebessüm olduğu halde karşıladı, son saatine kadar, şikayetsiz, serzenişsiz, hilim ve mülayemetinde en hafif

²¹ Etüde sur la Philosophie d’Epictète.

²² La Morale Anglaise Contemporaine IX

²³ Ibid. X.

halel olmaksızın ızdıraba tahammül etti. İnsanları affettiği gibi tabiatı bile affediyordu. Çünkü onun “döviz”i şu idi: “herkesi sevmek için herkesi anlamak ve herkesi affetmek için herkesi anlamak”, fakat kulak asmamak elinden gelmeyen ve gelmemesi iktiza eden yegane âmil –çünkü o zaman artık yalnız nefsi mevzu-ı bahis olmuyordu– hasbî taharriyatının, yaşamak istediği o sa’y ü amel hayatının önüne bu kadar erken çıkan mânia idi. Zira: hilmin enerjisi [4879] nefyetmediği bu mizaç.. tefekkür, murakabe-i derunu için olduğu kadar da fiil ve amel [action] ve hareket istidadıyla meftur idi.

“Çocukken seyahatler, en uzak denizlerin en uzaklarına muşa’sa’ seferler düşünürdüm. Tahayyülkâr gözlerimin önünden, havaların sislerinde, ummanın üzerinde, latif sahilleri geçirdi.

Mücadele etmekten, zahmet çekmekten mesut olarak, yüreğimde kanımla dolaştığını hissettiğim ârâmsûz enerjisi sarf ederek yürümek, fiil ve harekette bulunmak, hayatımı avuç dolusu saçmak isterdim.

İşte o sırada bir gün nazarımın önüne, bazen muhayyilemin tayarâniyle götürüldüğüm bir arz-ı meçhulün o hayal meyal sahillerinden daha ziyade latif, daha müttesi bir ufuk açıldı.

Uzak hakikatin parladığını gördüğüme kani olmuşum, ve yüreğimde namütenahi bir ümit hissederek geceleyen bu ufkun ilahî lemasını takip etmek üzere, ba’dema her beşerî tefekkürü unuttum.”²⁴

Hikaye ettiğimiz zekâî ve ahlakî tarih içimizden bir çoğumuzun tarihidir. İşte bu sebeple bu tarihin bir mana-yı felsefisi vardır. İster haşin ister latif olsun cümlesi harice doğru dönmüş olan müspet [positive] ilimlerin netaici üzerine tecrübe-i hayatın bir tesir-i meşruu olamaz. Bizzat alim [le savant] dahi tabiattan kendisini tecrit eder. Meselesinin [problème’inin] mutalarından hissiyat, heyecan-ı kalp olan her şeyi harice atar ve harice atmalıdır.

“Son cerveau seul aux bruits confus du monde vibre. Il laisse en son oeil froid tout rayon pénétrer.”²⁵

Dimağı yalnız cihanın gayr-ı vazih gürültüleriyle ihtizaz eder; soğuk gözüne her şuaî nüfuz ettirir.

Fakat ne moralist ne “metafizisyen” olmayan tamamen afaki, tamamen gayr-ı enfüsi olan bu lakaytlıkta sabit-kadem kalamaz. Çünkü her ikisi de kendi kendilerine sorarlar:

Hayatın kıymeti nedir? Varlık [existence] nedir? Zaten yaşamak hayat hakkında bir derstir, akrabasının ızdırıp çektiğini görmek sonra bizzat ızdırıp çekmek, bahusus genç iken, önünde uzun bir hayat bulunduğunu, âteşin bir muhabbetle sevilen hakikate tamamen vermek için uzun bir hayata malik bulunduğu ümit edilen bir anda ızdırıp çekmek varlığın kıymetinin ne olduğunu gösterir.

²⁴ Vers d’un Philosophe (voyag de recherche, p. 7.

²⁵ Vers d’un Philosophe, p. 3.

“Pek uzun müddet yürüdüm; ebedî vaat, sakın semanın uzaklarından bana tebessüm ediyordu; bense yürüyordum: nâsiyemde gençliğim soluyordu; bazen ateş içinde başım, avucumun içine düşüyordu.

Peki, elimde ne kaldı? Mürur ettiğim küre [sphère]lerden koparılmış bir dal, bir enkaz, üzerinde nazarlarımın tevakkuf ettiği, yahut geçen günlerden, tefekkürlerimin üzerinde bir şua bulunduğu bir çiçek getiriyor muyum?

Hayır ruhun medar-ı huzuru olan hiçbir yakın, hiçbir itminan yok. Büyük semalar mukaddes sükutlarını muhafaza ettiler. Fakat muzlim namütenahiden bir şeyin mest yüreğime, yaralayarak girdiğini hissetmem.”²⁶

Eflatun’un ve Kant’ın idealist nefhasından bir şey.. turfanda bir aklın parlaklığına şairin heyecanını mezceden bu zekada, filhakika daima payidar oldu. Bir yerde gençliğinin, daha doğrusu delikanlılık devrinin Eflatunî itikatlarını, ilk don başlar başlamaz hep birden dökülen ve ağacı ıssız büyük semalar altında yalnız, metruk, çıplak bırakan yeşilin yapraklarına teşbih ettikten sonra ilave eder:

*“Mais ccmme l’arbre, encore debout, monte intrépide
Soulé dans l’azur d’un élan éternel
Tel j’ai continué de regarder le ciel
Meme en le croyant vide”²⁷*

“Fakat ebedî bir şaika ile havaya yükseltelen, henüz kaim vaziyette ağaç semaya, bîperva yüceldiği gibi, ben de ıssız olduğuna kâni olduğum halde bile semaya bakmaya devam ettim.”

Hemen hemen bedbin olmaya hakkı olabilirdi, fakat nazik [4880] hassasiyetine beşerî sefaletler duygusunu, Schopenhauer bedbinliği derecesine kadar ileri götürmeyecek derecede müsbet ve ilmî bir şîmeye, şeniyetin vazih bir görüşünü mezcediyordu. “Esquisse d’une Morale” ve “Irreligion de L’avenir”inde göreceğiz ki mutaz zeka keskinliğiyle gerek bedbinliğin, gerek nikbinliğin mübalağalarını göstermiştir. Bununla beraber bugün pek münteşir olan “Pesimizm” nazariyelerinin ihtiva ettiği hisse-i hakikati tanımazlık etmiyordu. Pesimizmin sadece tamamen enfüsî ve tamamen şahsî bir nevi hastalık, beşerî ızdırapların gayr-ı mantikî bir ittisaı, insanın hamil olduğu bir hüzün bulutuyla bütün tabiatın kararması, hulasa-i kelim, bir mizaç ve humeur işi, mâbadettabî bir akide-i felsefiye halinde tesis olunmuş bir nevi gizli hastalık olmasını kabul etmemişti. Bu görüş ne kadar sathîdir ve şu hakikati ne kadar az dahil-i hesap eder ki mesut olsun gayr-ı mesut olsun kendi mukadderatımız bir unsur-ı esasîdir, şu mesele-i umumiyenin kabil-i ihmal bir mutası değildir: cihanda hayır ve şerrin hisseleri nedir? Biz küllün cüzü değil miyiz ve cihanın mâbadettabî ve manevî kıymeti mevzu-i bahis olunca cüzden küllü istidlal etmek hakkına malik değil miyiz? Kendisi için şahsen, cihan fena olan kimsenin cihanı haddizatında cihanların en iyisi bulmamakta hakkı olmaz mı? Mâvaka’lar, deliller isteniyor; fakat tekrar edelim, ızdırap çekmek bir mâvaka’dır, bir delildir ve nikbinliğe karşı ithamkâr bir delildir.

²⁶ Vers d’un Philosophe, p. 3.

²⁷ Vers d’un Philosophe. Le meléze.

“Semalara yükseltelen ve namütenahi sükut içinde kaybolan tek bir istimdat feryadı kâfidir:

Dünyada ızdırabın imtidadı müddetince şüphe, benim isyan etmiş olan yüreğimde devam edecektir.”²⁸

“İlimlerin hal-i hazırında, yalnız mâvaka’lar nazar-ı itibara alınır, en ziyade varid olan faraziye o zaman Guyau’nun nazarında ne bedbinlik faraziyesi ne nikbinlik faraziyesi değildi. Varid faraziye zevk ve elemden ve hayır ve şerden bîhaber olan “tabiatın lakaytlığı” faraziyesi idi. Bu faraziye büyüyen bir iğva [tentation] genç filozofun ruhunu yavaş yavaş istila ediyordu. O devirde bu, faraziyeyi onda hakim kılan şey, mücerret müfekkirenin [La pensée abstraite] “Esquisse d’une Morale”de hulasa ettiği mülahaza oldu. Fakat bu mülahazaların bir istinad-ı haricî, gözle görülebilen bir teyit bulmuş olmaları da muhtemeldir. Bayron [Byron] ve Viktor Hugo’ya yazdırdığı manzumelerin gösterdiği veçhile Bahr-i Muhit yalnız büyük bir şiir ilham edicisi değildir; o aynı zamanda büyük bir felsefe hocasıdır da. Filhakika, alemin daha mükemmel bir tasvirini göze ve müfekkireye arzeden hiçbir şey yoktur. Evvela “en müthiş ve en zaptedilmemiş [indompté] olması noktasından Bahr-i Muhit kuvvetin aynası, kuvvetin timsalidir; Bahr-i Muhit, fikrini diğer hiçbir şeyin veremediği bir izhar-ı kudret, bir ihtişam-ı kudrettir; ve “bu, maksatsız ebediyen yaşar, çarpınır, çalkanır.” Bazen insana öyle gelir ki deniz canlıdır; kudretli ve velveleli kalbi çarpıyor, teneffüs ediyor, ve zannolunur ki deniz, kabarması görülen muazzam bir yürektir; fakat onda insanı meyus eden şey şudur ki bütün bu ceht, bütün bu mütevettir hayat tamamen boşuna sarf olunur. “Arzın bu yüreği ümitsiz çarpar” bütün bu çarpmadan, dalgaların bütün bu neticesinden “rüzgarın tanelediği biraz köpük çıkar”. En dilber sahifelerinden birinde “Esquisse d’une Morale” müellifi bir gün, kum üzerinde oturduğunu, dalgaların müteharrik kütesinin kendisine doğru geldiğine baktığını hikaye eder. Denizin ka’rından gümbürdeyen bu beyaz dalgalar fasılasız geliyordu; ayaklarının önünde ölen dalganın üzerinde diğer birini, ve daha uzakta, bunun üzerinde de bir diğerini ve daha uzakta birçok dalgalar görüyordu; hulasa nazarının bütün rüyet sahasında da bütün ufkun dikildiğini ve kendisine doğru hareket ettiğini görüyordu: “Orada nihayetsiz, [4881] tükenmek bilmez bir kuvvetler müddeharı vardı. Seyr ü harekette olan bu ummanın cehdini durdurmak hususunda insanın aczini ne iyi hissediyordum! Bir dalgakıran [digue] bu dalgalardan birini kırabilir, yüzlercesini, binlercesini kırabilir; fakat nihaî zafer, son galebe muazzam ve yorulmak bilmez ummanın olmaz da kimin olur?” Guyau bu kabaran denizde, bütün tabiatın seyrini idare etmeyi, önüne set çekmeyi, zapt etmeyi beyhude isteyen beşeriyeti istila eden bütün tabiatın timsalini gördüğüne kâniydi. İnsan cesurane mücadele eder, cehtlerini çoğaltır ve bazı anlar olur ki insan kendisini muzaffer zanneder; bu zannın sebebi şudur ki insan, er geç eserini yıkacak ve kendisini de alıp götürecektir olan büyük dalgaların, ufkun arkasında, Bahr-i Muhit’in ka’rından kopup geldiğini görmez. Ekseriya “hiçbir şey heder olmaz”²⁹ sözü ekseriya tekrar olunmuştur. Bu, teferruatta doğrudur. Bir buğday tanesi diğer buğday taneleri husule getirmek için yapılmıştır. Mahsul vermeyen bir tarlayı havsalamız almaz. “Fakat tabiat, heyet-i mecmuasında mahsuldar olmaya mecbur değildir. Tabiat ölümle hayat arasında büyük

²⁸ Vers d’un philosophe: Le devoir du doute.

²⁹ Rien n’est en vain.

muvazenedir. Belki tabiatın en yüksek şiiri, muhteşem [Superbe] akimliğinden gelir.” Bir buğday tarlası Bahr-i Muhit kıymetinde değildir. Bahr-i muhit, kendisi çalışmaz, mahsul yapmaz, çalkanır; hayat vermez, hayat ihtiva eder; yahut daha doğrusu aynı lakaytlıkla hayat verir ve geri alır. Bahr-i Muhit, mahluk [etre]ları yavaş yavaş sallayan büyük bir yalpa [roulis]dir. [Mahlukları sallayan ebedî ve muazzam bir beşiktir]. Derinliklerine bakıldığı vakit orada hayatın kaynadığı görülür; suyunun hiçbir damlası yoktur ki sakinleri bulunmasın. Ve bunların cümlesi yekdiğerleriyle cenkleşirler. Yekdiğerini takip ederler, yekdiğerlerinden kaçınırlar, yekdiğerlerini yerler yutarlar. “Küll”ün [tout’un] nesine lazım? Ummanın kendisi de bize bir harp, fasılasız bir mücadele manzarası arz eder. Kırılan ve en kuvvetlisi en kuvvetlisini rastlayan ve sürükleyen dalgaları alemlerin tarihini, arzın ve beşeriyetin tarihini kısaltmış bir surette bize tasvir eder. Bahr-i Muhit adeta gözler için şeffaf olmuş kainattır. Suların fırtınası, havaların fırtınasının devamından, neticesinden başka bir şey değildir; bu rüzgarların, denize geçen ra’sesi değil midir? Hava mevceleri de, hareketleri de izahını zıyanın ve hararetin temevvücatında bulur. Eğer gözlerimiz esîrin füşhatini ihata edebilseydi, her tarafta mevcelerin kulak sağır edici bir sadmesinden, sebepsiz olduğu için bî-intihâ olan bir cidalde umumun umuma karşı bir harbinden başka bir şey görmezdik. Hiçbir şey yoktur ki, bu girdibada sürükletmesin arz bile, beşer, zeka-yı beşerî, bunların hiçbiri istisna üzerine istinat etmemiz kabil olan sabit bir şey bize arz edemez. Bunların cümlesi daha batî olan fakat daha az mukavemetsiz olmayan temevvüçler içinde alınıp götürülür; orada da ebedî harp ve hakk-ı akvâ hükümandır. Düşündükçe ummanın etrafında yükseldiğini, herşeyi istila ettiğini, herşeyi alıp götürdüğünü görüyor gibi olurum. Bana öyle gelir ki ben de bu dalgaların birinden başka bir şey değilim, bu dalgaların su damlalarından biriyim³⁰; küre-i arz gözden nihan olmuştur. Nihayetsiz temevvücatiyla, meddiyle, cezriyle derin ve değişmez yeknesaklığını gizleyen tabiattan başka [nazarda] bir şey kalmaz”³¹

[4882]

6

GUAYU’YA NAZARAN SANAT, AHLÂK VE DİN

[Mâkabli 232, 256 ve 257 numaralı İctihat’lardadır]

(İctihat, 1928, No 260, s. 5023-5025)

Bu veçhile, hakîm şairde, derunî görüşün nâmahdut büyütülmesi, nihayet, mer’î füşhati, gayr-ı mer’î füşhat içinde gark ve nâbûd ediyordu. Âramsız ve akîm ummanın yüzü ona kainatın asıl yüzü gibi münkeşif oluyordu. Ummanın, bir Spencer taraftarının artık Byron’la beraber “Kâdir-i küllün aynası”³² olarak göremediği ve ancak tabiatın aynası

³⁰ Burada Ömer Hayyam’ın şu kıtası hatıra gelmemek mümkün olmuyor:

Katre bikrîyst ki bahr cüdâîm heme,
Bahr ber katre behandîd ki mâîm heme;
Der hakikat diğeri nîst Hudâîm heme,
Lîk ez cenbeş yek nokta cüdâîm heme.

³¹ Kur’ân-ı Azîmüşşân’ın: “Küllü nefsin hêlikün illâ vechehû” âyet-i kerimesinin tefsiri böyle yapılmalı.

³² “Miroir du Tout-Puissant Les Quatrains Maudits” ünvanlı rubaiyat mecmuamızdan şu rubaiyi hatıra getiriyor

La me rest lasse de sangloter;
Et dört sur le coussin de rivage;

olarak gördüğü ummanın bu tasviri, gözlerini doldurduğu gibi zihnini de işgalden hâli kalmıyordu. Nesrinde ve nazımlarında, bütün cihanın üzerine açılır gibi, temaşa perdeleri mükerreren ummanın üzerine açılır. Sahil yarlarının mücavir ormanları, Saint-Jean de Luz'da, Biaritz kıyısında dolaşılırken nihayet, Biscaye ve onun hemen daimî olan fırtınası unutulur; çamlar yahut meşeler altında, mavi centiyana [5023] ağaçlarının yıldızlı koru [korou]ları boyunca inginin rüzgarı baltalık ormanların derinliklerinde sükunet bulur ve birkaç kuş ötmesi dinlemeye müsait olur; insan daima bir istikamette ilerler, insan patikaların gölgesi altında kaybolur, fakat birden bire, bir yol dönümünde, tekrar, musallat büyük tasvir [image], [yani] çılgın dalgalarıyla ve yüzü kırbaçlayan nefhasıyla ummanın namütenahi ufku ansızın, zuhur eder: bu, zahiren kapalı ve herşeyden ayrı hayatımızda açılan cihaşümül hayat üzerine ani bir yayılma [echappée]; bir koşup kaçma gibidir.

Bir gün Guétary plajında, St. Jean de Luz civarında bir takım çocuklar görmüştü. Bunlar paçalarını sıvamış topuk kemiklerine kadar suya girmiş, hürriyet ve saf hava ile mest oldukları halde Bahr-i Muhit'i kendilerine oyun arkadaşı ittihaz etmişlerdi. Dalganın gelmesini bekliyorlardı, sıçrayarak, keskin sevinç ve korku feryatlarıyla dalganın önünden kaçıyorlardı:

"Fakat canlı dalga sıçrayarak atılır, onların arkasında kaynar, onları yakalar, bir lahza çılgın suyun muhasara ettiği çocuk sürüsü suyun beyaz köpükten bir iz bırakarak kaçtığını görünce bir büyük mesut gülüş tufanı koparırlar."

Bu çocuklar çığışmalarıyla, sıçramalarıyla, bu dalgaları kendilerine oyuncak yaparken büyük kır umman bu plajları istila ederek kabarıyordu, yukarıdan bulutlar, üzerine iniyordu, namütenahiliği akşamın gölgesinde kayboluyordu; fakat gece, dalgalar ummanın meçhul derinliğinden, sath-ı ummana yükselerek çıkıyor, kabarıyor, sonra birdenbire köpük halinde yıkılıyordu.

"Bu zaman esnasında, sahilde, çocuklar kum üzerinde, payansız girdaba karşı lakayt, ve ummanın füşatine taze bir kahkaha atarak, ancak dalgalarının gümüşü gibi parlak ucunu görüyorlardı."

Mütefekkir ve şairin gözleri önünde derhal bu sahenin büyümemesi kabil değildi: sahne, iskandil edilmesi, tahkik ve idrak olunması muhal olan tabiatın etrafında oynayan müfekkire-i beşerin irtisamı oldu. Büyük küll [tout]de müfekkire nedir? Şuûnun aslı kalbine taliyor mu? Yahut sathında bir arızadan başka bir şey değil midir? Nüfuz ettiğimizi zannettiğimiz zaman yalnız sıyırıp geçmekten başka bir şey yapmıyor değil miyiz? Sanat ve ilim bile, derinliklerini sonda ediyor görüldüğü vakit girdabın kenarında tevakkuf etmiyor mu?

"Ey dalganın takip ettiği ve gümbürdeyen bütün ummanın üzerlerine geldiği zayıf mahluklar, kısa nazarlı çocuklar! Bize ne kadar benziyorsunuz! Ufku örtülü tabiat, sizin gibi bizi de dalgalarının devvar kıvrımları içine alır. Bu zaman esnasında, nazarımız, sathında eğlenir! Nazarlarda mütebeddil renklerini sayar. Zulmet içinde gümbürdeyen ebedî"

La mer candide, la mer sauvage,
Pur miroir de ta vaste beauté.
1902 A. C.

girdaptan alınmış bir parça köpük parmaklarımızda kaldığı zaman tabiatın bize matba olduğunu zannederek, sanatlarımız, ilimlerimiz tesmiye ettiğimiz oyunları oynarız. Kainatın bütün derinliği nazarımızdan kaçar ve hiçbir şeye nüfuz etmeksizin ra'sân-ı nazarlarımız eşyanın yanından geçer. Ölen ve peyderpey müteharrik girdaba avdet eden bu dalgalar gibi her şey nazarlarımızdan kayar. Müfekkire bu alemde bir çocuk oyuncağıdır, müfekkire, kainatta, bağıteten doğar, parlar, ve kırılan dalganın üzerinde bir lahza yüzer. Ey nuraniyet çiçeği, sağır dalgaların hafif köpüğü, boş oyuncak, her şeye rağmen seni daima seveceğiz, bizzat benden kabaran ummanı unutarak, sahil üzerinde beyazlığın ürperdiğini görmeye gideceğim.”³³

Kıymettar ve nadir bir hadise olduğu ve daha ziyade girift tahminlere, faraziyelere tesadüf etmeye ve daha ince kanunların tesalübüne itina ettiği nispette müfekkirenin seriuzzeval mucize mahiyeti aldığı mebdе'siz ve müntehasız istihale ve Guyau'nun zihninde yavaş yavaş büyüyen cihan telakkisi bu merkezde idi. Şüphesiz bu faraziye, onun nazarında olduğu gibi basit bir nazariyeden başka bir şey olmayarak kaldı, küh-i eşyanın, daha ilerisinde hiçbir şey ihtiva etmediği iddia edilemeksizin, müspet ilmin tabiat hakkında bize öğrettiğini sadıkane ifade eden sade bir nazariye olarak kaldı. Şurası da doğrudur ki Eflatun'un kabil-i fehîm [5024] alemi [Le monde intelligible] asıl şe'nî alem [Le monde reel par excellence] kalacak yerde “ideal”in uzaklarına çekiliyordu; iyiliğinin ittisai olarak mümkün olduğu kadar bizzat kendisine benzeyen bir alem tevliht eden Allah, Eflatun'un Allahı, iyilik kalbimizin verdiği ehemmiyetten başka bir ehemmiyete malik görünmeyen ilim alemiyle, gittikçe daha ziyade nâkabil-i telif görünüyordu. Adil adam ve zalim adam, esîr içinde yoluna devam eden küre-i zemin üzerinde belki yekdiğerinden daha ziyade ağır değildir. Bir bulut üzerinde uçan kuşun kanat çarpması benim nâsiyemi nasıl serinletemezse bunların [yani adil insanla zalim insanın] iradelerinin hususi hareketleri de tabiatın heyet-i mecmuası üzerinde öylece haiz-i tesir olamaz.”³⁴ Gençlik için kolay olan imandan sonra, yaşamış, tetebbu etmiş, tefekkür etmiş kimsenin şüphe ve kuvveti işte bundandır. Kendi kendisine îrad ettiği ve en yüksek şair ilhamlarından birinde ifade olunan dacetli “sual” işte bundandır:

“Allah'ı tayyettmek cihanı küçültmek olur mu? Boş olduklarına mutekit olanlar için gökler daha az mı latiftir? Bu yıldızlar havada muazzam münhanilerini resmederek beni gelişigüzel meçhul mesâfâta götürüyorlarsa, eğer nereye gittiğimi ve nereden geldiğimi bilmiyorsam, ve yalnız başıma ızdırıp çeker ve ölürsem, hiç olmazsa ızdırabım esnasında kendi kendime: ‘Hiçbir kimse halimden haberdar değil, hiçbir kimse benim dertlerimi istemedi’ derim. Bedbahtlar varsa da, cellatlar yoktur. Tabiattır öldürürmesi? de ey güneş, ey mesâfât, ey derin sema, ey havada muhteliç kapıp giden yıldızlar. Sizleri afvediyorum.

³³ Vers d'un philosophe. La pensée et la Nature, p. 27.

³⁴ Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction.

Bu büyük dilsiz mahluklar ne yaptıklarını bilmezler.”³⁵

Alfred Fouillée

Tercüme-i A. C. [5025]

7

GUAYU'YA NAZARAN AHLÂK ve SANAT ve DİN

[Mâkablî 232, 256, 257, 260. İctihat'lardadır]

(İctihat, 1928, No 262, s. 5056-5058)

Hulasa, cihanın başlıca üç metafizik telakkisi: nikbinlik, bedbinlik, lâkaydi-i tabiat, o zaman Guyau'ya haddizatlarında aynı derecede nâkabil-i isbat görünüyordu. Kendisine üçüncü şık yani lâkaydi-i tabiat, ilimlerin terakkisi sayesinde bazı tevsîka mazhar olmuş gibi göründü ise de, daima nâtamam olan bu tevsîk [vérification] tabiatın lakaytlığı şikkının, bedbinlik ve nikbinlik şıkları üzerine zaferini temine kâfi görünmüyor[5056]du. *“Bir iyi tabiat, bir fena tabiat, bir lakayt tabiat faraziyeleri arasında nasıl intihap yapmalı ve karar vermeli? İnsana kanun olmak üzere “tabiata uy [conforme-toi a la nature]” emrini vermek de bir vehim ve hayaldir. Bu tabiatın ne olduğunu bilmiyoruz.* ³⁶ İçinde bulunduğumuz mâbadettabî [metafizik] tereddütte arzumuzun, itikatlarımızın mevzu-i aksâsı olan “hayır” ve “hüsn”ün kaidesi ne olacak? Diğer tabirle, ahlakın, sanatın, dinin istikbali, mâvaka'lardan başka bir şey vermeyen ilmin ve faraziyelerden başka bir şey vermeyen “metafizik”in huzurunda ne olacak? Genç mütefekkirin zekası önünde mütezayit bir mübremiyetle arz-ı vecd eden ve halline bütün bir silsile-i âsâr hasr ve tahsis etmeye karar verdiği mesele [problème] bu idi. Guyau diyordu: *“Biraz hazin bir sekînete, ve alimin yahut filozofun soğuk muhakemesine [raison'una] malik olmayan ruhlar için devrimiz bir teşevvüş ve âramsızlık zamanıdır. Devrimizin büyüklüğünü teşkil eden de tam işte bu keyfiyettir. Hakikati asla aramayan ve hakikati ebediyen bulmuş olduğuna mutekit olan kimse kendisinde ne teşevvüş, ne âramsızlık asla hissetmez; birincisinde eksik olan şecaat [coeur]tir, ikincisinde eksik olan münevverbinlik?/minorbinlik? [clairvoyance] değil midir? Teşevvüş [Le trouble], lâkaydîden ve körkörüne inanmaktan iyidir.”³⁷*

³⁵ Vers d'un philosophe.

Bu nefis parçanın aslını kaydetmekten kendimi alamıyorum; ruhum tercüme ile tatmin olunmuyor:
Supprimer Dieu, serait ce amoindrir l'univers?

*Les cieux sont-ils plus doux pour qui les croit déserts?
Si les astres, traçant en l'air leur courbe immense,
M'emportent au hasard dans l'espace inconnu,
Si j, ignore ou je vais et d'ou je suis venu,
Si je souffre et meurs seul, du moins dans ma suffrance
Je me dis: --- Nul ne sait, nul n'a voulu mes maux;
S'il est des malh eureux, il n'est pas des bourreaux,
Et c'est innocemment que la Nature tûre
Je vous absous, soleil, espaces, ciel profond,
Etoiles qui glissez, palpitant dans la nue
Ces grands etres muets ne savent ce qu'li font.*

³⁶ Esquisse d'une morale sans obligation, ni sanction.

³⁷ Esquisse d'une morale sans obligation, ni sanction.

O sırada, yaşla değil, kudret-i istidat ile ölçülen kemal-i tam [pleine maturité] devri onun için gelmiş bulunuyordu. Bahr-i Sefid sahilinde ikamet etmek üzere Bahr-i Muhit'i terk etmişti. Gascogne plajlarından daha sıcak olan burada ikamet, birkaç ay ona bir nevi mühlet, bir nevi istirahat verecek, kuvvet ve ümidini yeniden kazanmasını temin edecek, mütesavver büyük eserler serisine şurû ve hemen hemen ikmal etmesine müsait olacak.

“Nihayet, tekrar görüyorum: merhaba ey saf dalgalı, güneşin altında mütebessim, tehlikeli ve dilber deniz, benim gözdem! Ey bora esnasında bile asude ve sakin kalmayı bilen! Sisli Bahr-i Muhit'ten, ebedî tezallümünden ve vahşî dalgasından usanmış olarak sana geliyorum; senin sahilinde, bütün canlı neşâtın gözlerimden ruhuma girsin!

Sıcak kıyılar ki saçılmış portakal ağaçlarının beyaz çiçeklerinin sallandığını, ikibin senelik muazzam ağaçlarının, dallarını sana doğru eğdiklerini görmeye müstakım.

.....

Füşhati o kadar cazip kılıyorsun ki bir gün, masala nazaran, bir çocuk, bir kanat darbesiyle, seni geçmek istemiştir; çocuk mest-i füşhat fırlar, mütezelzil kanadı onu bir daha avdet etmek nasip olmaksızın alıp götürür.

Gider: deniz rüzgarları göğsünü doldurur; gözlerinin önünde ufkun genişlediğini, firar ederek kendisini çektiğini görür; arzusu gibi büyük olan mesâfât onu teshir eder.

Yükselir..., düşer, ölür! Fakat onun uzun mestliğinden, bana öyle geliyor, yüreğimizde bir şeyler kalmıştır: füşhat önünde, beni tazyik eden âramsızlık işte bundan geliyor.

.....

Açıl, deniz. Uzakta, ben cüretkâr, senin alev dalgalarının güneşte koştığı gibi koşmak istiyorum, suyunun ve semaların muzâaf namütenahiliği benim ruhum için fazla değildir.

Teessüfsüz, atılmak, hür olmak, ufkun insana tebessüm ettiğini görmek, başını çevirmeksizin gitmek ve insan kendi kendisine: “yaşamak ilerlemektir” demek ne kadar tatlıdır.”³⁸

Bu hakikaten, o zaman başlamış olan bir inkıtasız faaliyet ve daimî terakki devri oldu. “La Morale [5057] d’Epicure” ve keza “La Morale Anglaise Contemporaine” tab olunur; müteakiben “Vers d’une Philosophe” ve “Problèmes de l’Esthétique” intişar eder. “Irreligion de l’Avenir”e intizaren “Esquiss d’une Morale” gelir. Yorulmaz müteharriyi, felsefî tettebbularında, takip edelim. Ahlakî, hüsnî [bedîî] ve dînî havzada tekamül [evolution] mezhebini tenkih ve ikmal etmek için cehdlerini gözden geçirelim.

Tercüme-i A. C. [5058]

³⁸ Bu parçalar “La Méditerranée” adlı bir manzumeden müfrezdir ki ilk defa 1880’de Revue des Deux Mondes’te Vertige des choses ünvanlı güzel sonne ile beraber intişar etmiştir. Bunların her ikisinin de tamamı Guyau’nun tercüme etmiş olduğumuz “Bir Filozofun Şiirleri” isimli mecmua-i eş’ârında mevcuttur. Bu tercüme tetkik ve tab edilmek üzere Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Encümeni riyasetine gönderilmiştir. A. C.

GUAYU'YA NAZARAN AHLÂK, SANAT ve DİN

Üçüncü Mebhas

[Mâkabli 232, 256, 257, 260, 262 numaralı İctihat'lardadır]

(İctihat, 1928, No 263, bi s. 5073-5076)

Mütevettir [intense] ve müttesi [expansive] hayatın şuuru, sanatın, ahlakın ve dinin müşterek prensibi olarak.

Guyau'nun şerh ve tafsil, başlıca, avâkıbını takip etmeyi teemmül ettiği fikir.. sanatın, ahlakın ve dinin müşterek prensibi olarak hayatın fikri idi. Ona göre -ve bu, onun bütün sisteminin mevlidi olan kavrayışı [conception]dır- iyi fehmolunan hayat.. tekabbuzunda ittisanda ve bir tabiî inbisat [expansion], bir veludiyet, bir vücut ve kerem [générosité] prensibi tazammun eder. Guyau bundan şu neticeyi çıkarıyordu ki hayat, haddizatında, az çok zahirî zıddiyetleri.. sanat, ahlak ve din hakkındaki intifaî [utilitaire] nazariyelerin mahzuru [ecueil'i] olan ferdî ve ictimaî nokta-i nazarları, tabiî olarak, telif eder. Onun nazarında ondokuzuncu asrın en yüksek işi, kendisinin de yardım etmek istediği en yüksek işi [tâche'i] "ferd-i beşerînin ve alelumum mevcut zihyatın işte bu ictimaî tarafını, sabık asrın hodgâm şekilde "materyalizm"i tarafından ihmal edilmiş olan bu ictimaî tarafını kemal-i vuzuhla ortaya koyma" olmak lazım gelirdi, -ferdî hayatın bu ictimaî manzarını [aspect social'ini] göstererek, sanat, ahlak ve din, din namına layık olan din hep beraber, ba'demâ muhkem olacak bir temel üzerine bina edilecekti.

İntifaî [utilitaire]leri mütalaa ederken, La Maîtrie'nin ve hatta Diderot'nun henüz fazla safdilane olan materyalizmine mütekebil Helvétius'un, Volney'in, Bentham'ın egoist nazariyeleriyle onsekizinci asrın hitam bulunduğunu görmüştü. Ondokuzuncu asır ilmi tevsî etti. Bir taraftan madde [La matière], alimin nazarı altında daima daha ziyade dakikleşti ve La Maîtrie'nin saat mekanizması, hayatı anlatmaktan tamamen aciz oldu. Bir taraftan, yalnız, münzevi mekanizması içine sokulmuş olarak nazar-ı itibara alınan fert, başkasının tesirlerine karşı kabil-i nüfuz, diğer şuurularla mütesanit, gayr-ı şahsî "hissiyat"larla karar verebilir olarak arz-ı vücut etti.³⁹ "Cümle-i asabiye, bugün artık, prensibi uzviyet-i ferdiyenin hududunu çok tecavüz eden hadiselerin merkezi olarak derpiş olunur ve ancak bu suretle [5073] derpiş olunur: tesanüt⁴⁰ ferdiyete galiptir. Zîhayat bir vücutta hüsnî [esthetique], ahlakî, dînî heyecanın hududunu tahdit etmek aynı vücutta hararetin yahut elektirikiyetin hududunu tahdit etmek kadar güçtür; fizikî ve zekâî hadiseler aynı derecede müttesi ve sâridirler. Gerek asabî, gerek zihnî alaka [sympathie] mâvaka'ları gittikçe daha iyi malum olmaktadır; telkin [suggestion] ve tenvîmî [hypnotique] tesirlere ait mâvaka'lar ilmî olarak tetkik edilmeye başlanmıştır. Müşahedeleri daha kolay olan marazî vakalardan, yavaş yavaş, muhtelif dimağlar ve binaen aleyh muhtelif şuurular arasındaki normal tesir hadiselerine geçilecektir. "Ondokuzuncu asır henüz eksik ifade olunmuş bulunan fakat âlem-i rûhîde Newton'un yahut Laplace'in âlem kevâkibindeki

³⁹ L'Art au point de vue sociologique, introduction.

⁴⁰ Solidarit = tesanüt, burada ictimaiyet manasındadır.

keşiflerinden belki daha mühim keşfiyat ile, hassasiyetlerin ve iradelerin cazibesi, zekaların tesanüdü, vicdanların nüfuz kabiliyetleri⁴¹ gibi keşiflerle nihayet bulacaktır.⁴² Onyedinci ve onsekizinci asır, fizik ve astronomyayı tesis etmiş olduğu gibi ondokuzuncu asır dahi ilmî psikologyayı ve sosyologyayı tesis edecektir. İctimaî hissiyat cümle-i asabiyyelerin cazibe yahut dâfiyasıyla mütehassıl ve büyük bir kısmı itibariyle astronomyaî hadiselerle kabil-i mukayese olan girift hadiseler olarak münkeşif olacaktır. Ahlakın, hüsniyyatın, dinin mühim bir kısmının dahil olduğu ictimaî ilim.. “daha girift, daha mufassal bir astronomya” olacaktır. Hulasa-i kelim ictimaî ilim [La science sociale].. metafizik (mâba’dettabîa) üzerine kadar bile yeni bir ışıık saçacaktır. Misal olarak déterminisme’i alalım; işte bir meslek-i felsefî [doctrine] ki irade-i cüz’iyye tesmiye olunan iktidar-ı şahsî şeklinin bizde bulunduğunu kabul etmeyerek, bidayeten ye’sâver bir tesirden başka bir şeye gayr-ı malik görünüyordu; bununla beraber henüz pek mühim fakat nâmahdud bir ehemmiyeti hâiz ümit ve intizarlar tevlit ediyor görünmektedir. Zira bize sezdiriyor ki “bizim ferdî vicdanımız (şuurumuz) diğer bütün vicdanlarla gayr-ı mahsûs [sourd] bir irtibatta bulunabilir. Ve diğer cihetten bu veçhile münteşir vicdan kainatta ziya ve hararet gibi, müstamel unsurlarda artmaya ve tevessü etmeye şüphesiz müstait mühim bir role malik olmak lâbüddür.⁴³ Madem ki her hayat kendi kendisini müdrük olarak nâkabil-i inkısam bir surette şahsî ve maşerî olduğunu görür, bizim de daha mütevettir ve daha hür olur olmaz hissiyat hakkında duyduğumuz ihtisas [sentiment] için dahi iş aynı merkezde olmak icap eder, bu ihtisas haz [plaisir]dır. Hayat gibi haz, daima bir cihetten ictimaîdir, istikbalin beşeriyete hazırladığı istihalelerin en az mühimmi olmayan bir istihale ile gittikçe daha ziyade ictimaî olacaktır. Morale d’Epicure [Epikür’ün Ahlakı]nın müncer olmuş olduğu netice bu idi: “Gaye-i emirde –bu kitabın başlıca sahifelerinden birinde okuyoruz– tamamen şahsî ve hodgâm bir haz ne olabilir? Bu nevi bir haz mevcut mudur?” Mevcudatın meratibinde aşağı inildiği vakit görülür ki bunlardan her birinin hareket ettiği daire dardır ve hemen hemen kapalıdır; bu yülisyadır (? يولييسيادر), sabit bir noktaya yapışmış bir nâime [mollusque]dir. Fakat, bilakis, âlî mevcudata doğru yukarı çıkınız, daire-i fiil ve tesirinin açıldığını ve tevessü ettiğini, diğer mevcudatın fiil tesirleri dairesiyle karıştığını görürsünüz. Beşerde, bir ferdin duyduğu ihtisas bizzat ferdin her tarafından taşar. Tam egoizm, insanın nefsini yalnız kat’ı [mutilation] değildir, aynı [5074] zamanda bir emr-i muhaldir. “Ne elemelerim ne hazlarım tamamen benim değildir.”

Agave’in dikenli yaprakları büyümeden ve büyük bantlar halinde yapılmadan evvel uzun müddet, yekdiğeri üzerine yapışık kalır ve adeta tek bir kalp teşkil ederler. Bu anda her yaprağın dikenini yanındaki yaprağın üzerine intiba eder. Bilahire bu yapraklar istedikleri kadar büyüsünler ve istedikleri kadar yekdiğerlerinden ayrılınsınlar bu nişane onlarda kalır ve hatta onlarla beraber büyür. Bu, bunlar üzerine hayatın bastığı bir damgadır. Ana göğsünden itibaren, nev-i beşerin bütün sürur ve elemelerinin muntabı

⁴¹ Pénétrabilité.

⁴² L’Art au point de vue sociologique, introduction.

⁴³ L’Art au point de vue sociologique. Prométhee ünvanlı manzumemiz bundan onaltı sene evvel şöyle hitam buluyordu:

Örsümün üstünde yanan çelikten
Kılıç değil, çekiç, sapan yapılır...

olduğu kalbimizde aynı şey cârîdir: ne yaparsak yapalım bu damga üzerimizde kalmak lâbüddür. Nitekim, muasır psikolocyanın nazarında, ben [Le moi] bir mevhumdur, ayrı (tamamen müstakil) [séparé] şahsiyet yoktur, lâyuhsâ varlıklardan ve küçük vicdanlardan yahut hâlât-ı vicdaniyyeden mürekkebiz, bu veçhile egoist.. bir mevhumdur denilebilir.⁴⁴ *“Başkalarının hazzı mevcut olmaksızın benim hazzım mevcut olmaz, beni ihata eden küçük cemiyetten, ailemden başlayarak, içinde yaşadığım büyük cemiyete kadar bütün cemiyetin bu hazzın ihzarında teşrik-i sa’y etmesi lazım geldiğini hissediyorum.”*

Hayatın, ferdî varlıkla maşerî varlığın sıkı bir kaynaması [fusion] olarak telakkisini sanata, ahlaka ve dine nakletmek, işte Guyau’nun edindiği maksat bu idi. Onun nazarında güzel [La beau] tevettür-i ittisâsında⁴⁵, hem ferdî hem ictimâî faaliyetinde doğrudan doğruya mahsûs [sentie] olan âlî hayat idi, ahlak istenilmiş [voulu] ve aranılmış hayat idi; din, tehassür olunmuş tahayyül edilmiş [imaginée] “vicdanların cihanşümül cemiyeti” şekilleri altında tahayyül edilmiş hayat idi; diğer tabirlerle sanat, ahlak ve metafizik.. hayat-ı ferdîyi bir hayat-ı maşerî mertebesine yükseltmelidirler. Sanat zaten hayyiz-i fiile çıkarılmış hayatın doğrudan doğruya ihtisasını, mütevettir bir şekil altında, bize vereceği zaman, ahlak hayyiz-i fiile çıkacak hayatı istenecek; nihayet, dinin temeli olan metafizik sevgilerimizin son mevzuu ve cehtlerimizimizin gayesi olan bir âlî hayat âlemini, farazî olarak, bize inşa ettirecektir.

Psikolocyan, fizyolocyan, sosyolocyan çıkan bu mülâhazalar, Guyau’nun zihninde, ona nazaran, hakiki estetiğin, hakiki ahlakın, hakiki dinin müşterek prensibi olan hem şahsî [organique] hem ictimâî bir tesanüt nazariyesine münceer oluyordu. Onun nazarında cihanşümül déterminisme.. yalnız fertten cemiyet-i beşeriyeye değil, fakat insandan bütün tabiata da teşmil ettiği bu tesanüdün mantikî ve mekanikî şeklinden başka bir şey değildi. Manzum felsefî hasbihallerinden birinde, müfekkirenin serbest refatlarını şeklin me’nus bir surette takip ettiği manzum felsefî hasbihallerinden birinde, tesanüt telakkisi kabil-i his bir teşbih altında bulunur. Bir gün Biaritz civarında, sahilde teferrüçlerinin mutad arkadaşıyla beraber bir yolu çıkıyordu.

“... Yaprakları dökülmüş meşe ağaçları, çıplak büyük kollarını şimal rüzgarına uzatıyorlardı. Havada, hala bir kasırga bakiyesi ılık çalıyordu. Alabildiğine uçan iri kuşlar gibi başımızın üzerinde çılgin bulutlar koşuyordu. Yorgun, yere doğru bükük olduğumuz halde, müfekkirenin ağır ve ızdıraplı sa’yiyle çökmüş yaşımızı müşkilatla taşıyarak ilerliyorduk. Gözlerimizin önünde, uzakta, hayat gibi çetin ve onun gibi nihayetsiz bir yol yükseliyordu; biz ise aleddevam çıkıyorduk.”⁴⁶

Parçalanmış buluttan ansızın, bir ziya düştü, ovayı ve yolu tenvir etti; ve bu ziya her şeyin şeklini değiştirmeye yalnız zahirde değil, batında da her şeyi değiştirmeye kifayet etti:

⁴⁴ Gönüllerle beraber gönlümüz şâd ve mükedderdir:

Dil-i tevhidimizde münferid hazz u azâb olmaz. A. C.

⁴⁵ Intensité expansive = ittisâî tevettür.

⁴⁶ Vers d’un philosophe. Solidarité, p. 35.

Bu ziya her ikimizin kalplerimize düşmüş gibi oldu. Ne kadar az zaman zarfında aynı ra'ş'e tabiattan bize ve eşyadan ruha [5075] geçiyor! Nazarlarımızda her şey değişti, her şey terennüm etti, her şey tebessüm etti; bilmem nasıl bir saadetin bize hulul ettiğini hissettik.

Denilebilirdi ki yarılan buluttan, endişe ve ızdırap uçup gitmişti."

Tercüme-i A. C.

A. Fouillée [5076]

Abonnement pour un an
350 piastres
Edition spéciale. 500 ptrs .

Adresse :
"Idjtihad", Constantinople

Téléph . št . 865
XXII ème ANNÉE
1927, 15 Juillet No 232

الْجِدَّةُ

IDJTIHAD

علمی، ادبی، اقتصادی، صمی مجموعہ

آبوغان : سنه لکی [۲۱ نسخه]
نورکیا ایچون ۲ ، خارج ایچون ۳ ،
اعلا کاغذلیسی ۵ لیرادر .
اداره خانه سی :
جمال اوغلتنده « اجتهاد نهوی »
نه فون : استانبول ۸۶۵
یکرمی ایکنجه سنه
نومر ۲۳۲ - ۱۵ تویز ۱۹۲۷

4419

☆ اجتهاد ☆

Guyan ننگ اوکی بدوی وقتن بدوی اولان معروف
متفکر (آفرده فوییه) ، مک کنج ایکن [۳۳۳] پاشنده
وقت ایندن (کویو) به آتاری شرح و تدریقه
LA MOBILE L'ART ET LA RELIGION D'APRES GUYU
اسمه قیس بر کتاب تخصیص اچشد .
بو کتابک پاشنده یا دینی دیاجه بی و اون لغیب
این ترجه حال خلاصه سی نقل ایدیورم : جهان شمول
امتی حائر اولماقد . دوام اینده اترکانلری و از جمله
(تریه وورانت) ی تحلیل دن اول (کویو) قارنرمن .
تقدیم ایذیک لارم ایدی .

قریه ننگ دیاجیسی

هر طرفه دیکشده ، شکل دیکشده ، Metamorphoses
کون تکامل Evolution مکتبی ؛ طبی اولراق ،
مستقبل انسانیک سوری ، ماضیه بو انسانیک جزیدی
خط سیره و حال حاضرده اون چکوب کونورمن جریان
کوره حساب اچک اضطرار ددر . انکترده Spencer
وکی تیزتری - Clifford ، Stephen Leslie
& Barral . mis Simeas کندیلری علم مانده ، مستقبل جینک
پیغامبر لری یا عاقدن چکیده ، شاردر . آلمانیده ، بر جوق
فیلسوفر آره سنده Wand ، به نیک Ethique
یازم آدره که بوند جینتیک ماضیه و تکامل قانونلری
حقیقه کی مطالعت ، طبی اولراق استقبال اوزهریه
استقاجرده بولونایه سوق ایدیور . (فرانسه) ده ،
تکامل عقیده سی ، اون طقوزنجی عصرک صوک زاننده
قسماً یکی تکلر اوزهریه بر اخلاق تأسیسه و اخلاق
ایکی بیوکمدیر فکری ، یعنی وجیه Obligation و بوند
Sanction فکری ای دیکشدرمک ایچون حقیقه اصلی
و مستقل هان هان تک بر مفسره تک بر ترجمان بولدی .
پسیقولوج ، باخصوص مورالست بعضی زمانلر ،
مناظرسیسن [یعنی مابندالطبیعی] و هر زمان آریست
وشاعر اولان Guyau وقتیه ، مانندی یک آز بولونور
رقود نظرله ، بوشتاقربی و جدودتری کونترمش
اولدای Spencer لیک تکاملی اخلاق [] ای

[*] La morale évolutionnaire

تکری و طبع تدریق

M. GUYAU

« تریه وورانت » ماضیه

معارف و کالتر مشکور و منسلل همنریه (کویو) تک
فلاسفک آری اولان « تریه وورانت » عنوانی کتابی
ترجه ایندیرمین علاوه ایندی . ۵۶۸ صفحه تک کوزل
و قیس کاغذ اوزهریه طبع ایذیک اولان بو محله اترک
انتشاری ماضیه (تریه وورانت) ای ، اترلری و ماضیه
(تریه وورانت) بی صیره ایله بر قاج نسخه مزده
موضوع تحت ایده جکتر .
(کویو) ننگ موجود قندن و اولردن ۱۸۹۷ ده
خرداز اولدم (طرابلس عرب) دن سنوره به ایذک
راسل اولدی کونورم . موقراط شمار بر صده . کاتر
Boutard de La Cluse (۱) نومر اولو بو تک برنجی قاشده
بر قاج وطنانله او طویورورق gravis societas
نظر تک آله تصادفاً روشدی .
ایذک کوزمه چاربان و دردن حافظه حک اولونان
شو ، صراع تری اولمشدی :

Le vrai, le sais, fait souffrir,
Vain, c'est peut-être mourir,
Qu'importe à mon oeil regardé.

بدرود حقیقت انسانه موجب زحمت اولورده کورمک
بلکه اولکدر ؛ فقط ناامین واره ای کوزم . سن باقا
آرقاداش کتاب حقیقه بیوک بر حزن و حسرتله
اوقودیم کوزل بر عبادتک ترجمه سی هان اولکتابک
کتابیه شو شکله پاؤمشم :

آرقاداش کتاب تولد قشیکه قایلیدایی و اینده بر علق
بدریک کورن تکری بر شماع نورانده داتا سر اولان
آیچی بر کوز کی در .
بو دایر سوؤک قیس اصلی شودر :

Le livre ami est comme un oeil ouvert que
la mort même se ferme pas et on se fait
visible, en un rayon de lumière, la pensée
la plus profonde d'un être humain.

احاطه ایدن کولکلری حی ایندیرمه به چایشاجاخر .
A. Boullée

کوبونک نیرم حالی فیلسوفی

۱۸۰۱-۱۸۰۲ سنه می لشرن اول آتیک
۱۸۰۸ نیج کول Laval ده دوغمن و بوراد. آخلاق اوج سنه
فلشدر .

G. Bruno نام مستعار آنتده فرانسر آقده ساس طرفدن
نورج اولونان Prancinet الله (ایکی چوجو شک (قراسه) فی
دورج « Le Tour de la France par deux enfants »
مارسکک چوجوقلری Les enfants de Marcel عنوانی بون
دنیا منتشر تریه کتابریک مؤالی اولان والفس کوبونک
مخسینده ایکی رهبری اولشدر . سوکره فلاسفهک تحصیل
(کوبو) اداریه آنتده پامشدر. ارفاتی واسطلری کندسه
باشدرشده : والفس بی تیزه زادم ایدی ، بالآخره بی
زوجم اولدی . کوبو ایچون بی اکتیجی یا اولدم .

داها چوجوقلنده ، خارق الماده ره عشق [Ardeur]
وترقدهک ، [وقتدن اول منکشف] بر دکا کوشتردی .
Platon حاشیه بری منقلب ایکی لاجمک
موجب اولدیی افرات سون سوکره رژی غلب ایکی
تھاگسته دوخدیگوقت اون بی باشنده ایدی اریچوق زمان
هیچ برش اوقومایه ، هیچ برش یزمامایه محکوم اولدم .
ایشته اوزمان کتیج (کوبو) کوزلری باا اطار ایشدی ، ایچون
تخرابده بولوندی ، تم ایچون اونودی . بی سوله دم اولیادی ،
آریده ملاحظه ملاحظه لری بعضی کره عارملری عارملری
علوه ایشدی . اون بی باشنده رنگنه ایشایماز بردرجه
دکا بوککلکی غنوه نظره ، داها اوزمان افلاطونک عقاید
فلسفیه سی لقب ایچونوردی . بده کال اساتله ، افلاطونک
فلسفه سی حاشیهک کتابی اونک خاطرسته انجاف ایشدم .

داها اول ایدی باشنده ادبیات رؤس آلاری Manuel
d'Epictète ی ترجمه بولوندی وترجمسکک باشته ستوچسوم
Stoicism فلسفه سنه دائر بلوغ بر تقیقاته بولدی . [۱۰]
اون طوقوز باشنده ، مجیکور Epictete ک زماندن زمان
انکتره منکسلفیسته قادار انجاف ایشاق Moale Utilitaire
حاشیه بر لاجمسی ایچون ، پک پارلاق بر قوشورده ، علوم
اخلاقه وسایسه آقده ساس طرفدن نورج اولوندی . ابرسی
سنه Condorcet لیمه سنده رفقه ملکیه تونلیف اولوندی .
سازسیلان صحنی ، گنیشی درحال بک تخریساته مجبور
ایشدی . اوزماندن اعتباراً قیشلری حاشیه ، ایکی سنه

[۱۰] بو ایکی تدقیقاته (تریه وروانت) عنوانی کتابک
صوبکنده انشاز ایچشدر و طرفزدن ده عیناً و تماماً ترجمه
اولونشدر . بوکون بومده کتاب نورکده اولاراق انشاز ایچش
بولونشدر . مطالعه سی کنترسزه حراولته توصیه ایدرمز .
• • •

کجهنی ، بو اخلاقدن ایدری کیمه نی دیندی . تکاملچیک
[Evolutionisme] ی فضله خارجی و فضله محیطی
بولاراق ، « قوت Force » و « حرکت Mouvement »
فکرلریه فاتی اولنقه برابر داها سمعی ، داها قوای
Dynamique بر انکشاف برنسب آرادنی ؟ (کوبو) به
کوده بو برنسب ، دوغشردن دوغشروه واسطه سز
بر نظره قورابه یییکمز بکانه شایب اولان « هیات »
Vie در. (کوبو) - یاه سنده - بو اولک تسلیم ایدیلجهک
اک کوجوگ حشیدر - ، که فرانسز فلسفه سی ، نه تأثیر
وقود حاضر نی نه اهمیت مستقیبه سی طایجادق تکون اولمان
بر عقیده نیک [یعنی تکامل مذهبیک] صلاحته شکل
وماهینی دکشدر بومه یاردیم اچتمش اولمایاچاق . تولومک
پک ابرکی (۳۳ یاشنده) طوردوده بی مساعیست
سهرسی ، اخلاقه صحت و دین اوزونه مساعیست
سهرسی . شیمدی به قداره اشتادک سازسیماه مساعت
ایچش اولدینی [یعنی اخلاقی] ایکی برلان اوزونه
تکرار انشا ایچون بزم تسلیمتک مصروف جهیدی
وزید اولاراق بوله یییکمز بکانه مساعی وریدر .

برقاج سنه اول مسئله اخلاقه دینیه نه مرکزده
ایدی ؟ داها ای برحله دوغشرو ، (کوبو) بو مسئله
به آدیلر آدیردی ؟ - زمانیک اک حر و اک سمعی
ذکارندن بریک [یعنی کوبونک] آثار مساعیست
ایدکن قوشیننده بولونماچاخر و جواب برمه منقضاض
ایدهجک سوالر بونردر . اورتیه آدینی و کندیست
ایضاح و شور ایشدیکی مشهلر جهانشمول بر اهرقی
حاررور . « بالقات سنده اولدینی کیی بنده کشف ایچک
ایشته دیکم شی مفکوره بشرک اک گرفت ، اک متنوع ،
اک آجیق جهنبدر . کندی کندی معاینه ایدهجک
اولورسهم بونی » . بی اوفام اعتباریه رکل ، کندهمه
بتون انسالرله مشترک برشی بولام اعتباریه یازدم کندی
صابون حبه مه باقاسق اولورسهم ؟ بو اولدم بر شعاع
شمس کشف ایچک ایچون در . « دیشدر :

بزمده ، الله ایچک ایسته دیکمز ، دورمزک محیط
ذکابیندن کان بو شعاعدر ؟ عینی زامده شعاعی هنوز

مراحت اتمی نومیه ایلیور . سوگرمه پدافویاده ناسیک
اولش اولان اسیه و وراثت EDUCATION ET HEREDITE
نهایت زمان فکریک تولدی LA GENÈSE DE L'IDÉE DE
TEMPS برمی درمده صری اولان Guyau مکتبل ایچون
پک تقدیر و رذیت کورمش اولان کتابلر یازمشدر : طابع
A. Colin طرفلن طبع ایلمن

Première année de lecture courante
L'Année préparatoire
L'Année enfantine etc.

کبی

هان جان بون لسن ازلری انکلیزجه به ، آلاجه به ،

اسیایولجه به ، لهجه به ترجمه اولونمشدر ، کلایاتی روسجه به ترجمه
ایلمن و Mme Swartz آلاجه اولاراق ندر ایلیور .
بوند ماهدا روسیا طاماری کورموشلر سسرم مطم برمه قارده
طبع وتوزیع ایلک ، هر طرفه داغ ایتاق ساهمندی ایسته مشرفدر .
یو رسم ، نامم اولاراق اولسه ده نماندر بر محات و حتم
ایله متعل بر سهیل کوز اوکنه کتیرمه به ساهم اولور . گویو ،
اوزون بولم و منتظم غلطون و سباه و بیوق لولدی بول
سایلی ایلی ؛ کوزلی طامالی و قویو ماوی ایلی . یوزنده
استراق بر صرافیه Reflexion contemplative ادومؤداس
واردی . نسی ، هیچ بر اضطرارک اختلال ایده منس اولدین
بر ایلیک ، بر حضور و اطمنان افاده ایردی .

«کاسند حیرت و بربری بر الاستیکت وزدی . شعر
وفلده ایله مشغول ایکن اولدین کبی ریاضیات ایله ده کمال
ذوق ولتله اشغال ایردی ؛ کرک مایع Saltz لری ایچون ، کرک
فکرلر ایچون ، کرک حیات غرضی کرک حیات دروق مشکلی
وصحه لری ایچون حافظه سی چوق مکتله دی . اوبر «Vincere»
« چنای یهجا » ایلی . ذاتا طبیعتک بون کوزلکلرینه پک
دفتکلر ؛ سیاحتلردن ، شعرلری دولداراق او طام و ذکر
منظره لرندن مبارز بر ذوق لته منلده ، چوق ای کوزلی ،
چوق ای کوروشی واردی . موسیق « قوموزاسیون » ی
ایچون جالب دقت استعداده لر کوسرتدی . VERBS DUN

PHILOSOPHIE بر فیلسوفک شعرلری ده پادین کبی معاصر
طرز نطق ، بر چوق نطه لرده جرائدکلر نطه ندم
کوسرتیش و « موزغال » نطه لنده اولاراق فتنه شکلی
Plastique اولان امله قارش عکس العکسه بولونمشدی ،
کنداک Hugo تک Massot تک Pradhomme - Sally تک
شعرلرینه پادین ، لودی زده بکل شکل کسرتیش و سیایلی سزمندی .
یو غیر فصیح و منقول هدفل ناما بیبولوجیاتی و شاعرانه بر
موسیق ایلی . هر شیمه (گویو) ، ماضیک باطل فکرلردن
آزاده ، مال ایچون پک متجسس ، [دقتل] ، روحلک
بیوک قس استقباله دوغرو منوجه ایلی .

Tao ده و Baritz ده ، دیگرسته لری Nico ده و Menton ده
کیردی . فقط صحت ، حس اولوناز بر صورتده ضعیفلا بردی .
۱۸۸۸ ده بحر سفید ساحله دعوت ورن و فقط انا بادن
عجری بربرده جدی خسار ایچاق اتمن حرکت ارض لاشند .
Guyau اوزمان بزه مندایک ایدن رطب بر کویوک شوده ،
برچوق کیبه لری باغایه ایلیور اولدی . اورده کتیمی اوشوشتی
پاوشوشته شیه سز بررکلری وائی حکرلری اوزهرینه مشغوم
بر تأثیر اجرا ایلی . شورامی محقق که خسته لری حاد بر سل ازمه
شکلنده کال شفته اوزنه پییدی . گویو ، اولوز او چ پاشنده
اولدین ملک ، ۱۸۸۸ سنه سی مارچ ۳۱ نه مصادف جمه
کونی سویدی .

MANUEL GÉPIGLÉTE ترجمه مندن و نولاسیک
مخالف ازلری وازجه Pascal تک نطق رساله لری طبع
و نشرندن و شفا کویو « شیکورک اخلاقی و زمانه عقائد
فلسفیه ساسیاتی » عنوانی کتابی نشر ایلی ؛ نولک لک طبع
۱۸۷۸ ده پییدی Institut طرفلن شوچ اولونان بیوک لایحه تک
LA MORALE ANGLAISE ده ۱۸۷۹ سایدی
CONTEMPORAINE عنوانی ایله انتشار ایلی . بوسیرینو
آلیست فلسفه محتویه ایله هنوز ناما قطع علاقه اتمن
اولان بر کتبخ ذکا طرفلن انکلیز عقائد فلسفیه تک دربی
تدقیقدر . بوی ایلیک طبع ۱۸۸۱ ده بیجان VERBS DUN
PHILOSOPHIE بر فیلسوفک شعرلری ایله
l'esthétique contemporaine تعقیب ایلی (۱۸۸۴) .
۱۸۸۵ ده ، معاصر فکرلر تاریخنده بر وقت [Une date]
Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction
تفکیلی اتمن لایه بولونان
Nietzsche ایله حیرانچی حرکت ایلی ؛ کتابک هر طرفی
کندی ایله ، نوله لرله دوله وردی . Nietzsche کویوک
ایکنین شاه اثری اولان و ۱۸۸۸ ده [۰] انتشار ایدن
L'avenir de L'Évolution ده کتارلری نوله لرله
دولهورمشدر .

وفاات ایلیک وقت دیگر او چ کنای بر فشدی . بر آتجاق
بولرک طبعه نظارت ایتم . بولر موسیقو لری باطل نظر ندم
L'ART AU POINT DE VUE SOCIOLOGIQUE ،
تولنوی ، صنعت خنده کی فکریک بر قس بوند اتمن
اتمن کورونور و اما کتیمی بالکلر معاصر استیک مستورلری
Problemes de l'esthétique contemporaine قوتلرینه

[۰] هیچ فرقنده اولامسز Guyau و Nietzsche وین
قیته عینی زمانه ، ساحلنده کیمیشز . آمان حکیمی
(گویو) تک و کتابلر بری اولونمش ؛ Guyau وین Zarathustra
هیچ بر خرم اولمش . Nietzsche et Immortalité
عنوانی کتابلرده Guyau و Nietzsche تک مقایسه ته تمحیص
A. F
ایلمن مجاره باکتز .

شعر

سودولانی آتی

باشلادی چاقوزده مو پوانجه آغلامه،
 گولوبورکن کوزلی پوموش دنیاسه
 سینه بر اختیار آت بورودی، دولامنه
 بوستانک دولانی، دالارق خولایسه ..
 دوتیکه، گوزلنده پایاورادن سارولیس،
 چوکنی، بر آس گپی پوجاشن باشده
 هرده فایقایلان گولنه گنملک های ..
 گردیکه آلیسر پو قوچونک باشنده .
 بر صوموسیهسنک خزانل ستمسنده
 دورکن خیزلارق صیرالانش قووالر ..
 آکلشیماز بر کدر وار پوسوک ستمده
 هیجقورارق هرآشام مینی پردهه آکلر .
 خستهالی برسسه دورولان اوفونومی
 باشقا بر حیران طاشیر گبرلی گبرلی، سسزجه
 کولکن دره آجیبیه سانی پامشده بوسو
 آکلر کولکنده گولن آبه قاری هرآبه.

حره . ع . نوری

او بر مرآه‌کار [Médaille]، دروی بر اسان ایدی، که
 فکر idon لری سن Sentiment لری . . خیالی و تکرانی
 Intellectual قیظتیریک تانظیرله لری ایدسوردی .
 « کتابور » ده « ده نطانت » ده اولدیگی کپی ستمده
 قالیله بدل اوند هرش وارلنک تهرینه قادر طین انجاز
 اولوردی .
 جدیت و اوند بصلأ ساکن ، توکل وحن متبسر بر حزنه
 قارار اهری کیدردی . ستمدن عت ایدرکن :
 Les hauts plaisirs sont ceux qui font presque pleur.
 بوکده نظر حیران جان آکلان نظر .
 داندی .
 اولونک ، قسق عتکر سروری . . « جلوی » دک حنه
 هراعلایین حطاکین، بعض خیزلرله قاریشقی ایدی . ترجمه .
 [۱] نولولایویسین بر قشوقور در ۲۰۰ سنیلادیه ستمده
 دوغمش ۲۷۵ ده وقت ایشدر .
 [۲] آتان حکیم لزلدن در Warlemberg (۱۷۷۵) .
 (. ۱۸۵۱)
 [۳] برم افلاطون ددیگزمش، بر یونانی حکیم در، که قبل المیلاد
 ۴۲۹ سنه ستمده دوغمش و قبل المیلاد ۳۴۷ - سنه ستمده وقت
 ایشدر . معروف اترلندن « جمهوریت La République »
 معارف و کلتورک همنه و ناتی عالی ک برادر مرک قالیله لایزه
 ترجمه ایدیش و در دست طبع اولوشدر .

(گوبو) اده صلعت و شعر مدلولی، یک زیاده انکشاف
 ایش اولان بر معنای موضوعی [Sans positif] اده ستمده
 بولونوردی [یعنی صحت و شعری، خارجده و حیالنده موضوعی
 و شقیه سی بولونان شیلر عه ایدردی .] اکثری خیال
 Image لول اده دوشونبور ایدی ایسه هر شیلن اول بقیه حیالی
 بولمه دوشونوردی . مفکره سنک ایله شکلری . . حیات
 درونک شکلری، داها دوغورومی حیات درونک متبرک
 استغمالری ایدی « خارجک شکلری آتقاق درونک حیالندن
 سوکره کایدردی. (آریستوت) حتی، خیالریسن دوشونولمه
 دوشدر . شوخالده، لئمانک Lumina des pensées =
 Luminia sentimentum مفکره سنک فوراری آسپه استغکاری
 شیک استغمالی حکیمه لاصل ساق ایدیلر یلیر ؟ « مفکره سنک
 نورلی » نین حیراد اولونان خارجک درونک اساسی مشابیه
 تفر ایشدر مرک شکری نور ایند مانیسه نورد . قیاس
 اکثری عقل در، زمان فکر اوزومنه La genèse de l'idon
 عنوان نبعته بولنده دیر، که « آتالوجیا
 [مشابیه] اده معارفک عتده عظیم اهمیت ولدر . حتی
 آتالوجیا Analogue، استدلال Induction بر معنای اولونجه
 سون فیزیکی و بریو فیزیکی علمک نلی اشکال ایدیلر .
 یکچوقی دهمر کشف [Découverte] بر استعاره Métaphore
 اده باشلامشدر . مفکره سنک خیالی، ذاتی طور . سطر
 واسطه سیله سوق اولونان شرطیه یکی بر استعاره منطقی
 اولایلیر و قرأتی زاویه لری نور ایدیلیر، دویلیر یلیر .
 خاطر لاندیسن فراز اولانله برابر بریشی خاطر لاندان شیرو آتقاق
 بولمه برش السانک کوزنه چاقوز . آکلماق، قسما اولسون
 نظر ایشدر . شکلری، لعیر آخرله روسی اقبوله Fonction
 لری آکلماق قصدیه، بر چوقی مقابله و بر چوقی استعاره
 اولانلیدی . بوگون، قلمویه، علمک هنوز تام حلاله،
 استازدر بر سروریت مقلددر :

بیچمک [SAVOIR] اذن اوله تصور اقبه باشلامالیر .
 برده شوق علاوه ایدرک، که اگر شعری مدلوله، قسقی مدلولی
 خارج بر استغمالی [یعنی شعر استغمال و موضوعی اده قشقه
 استغمال و موضوعی هین شیلر اولانلیدی بولر کدیگرکی
 طرد ایدیلر و نای قابل اتحاد اولسه یدی] نه Platon [۱] ی
 نه Schelling [۲] ی موضوع عت اتمک ایچون سوپله بوم .
 Platon [۳] مر اولازدی .
 شاعر و حکیم اولان (گوبو) ، هر زمانده « ده نطانت »
 آویسنک و ایدولاسنک مقلدکنک عکسی ایدی . زمانده
 جلا آلامود اولان ده نطانتیم دن استکراه ایشدیکدن ،
 هر طرفده و هر شیلده حیاتک ، عتکرک ، ستمک جدیدی
 ایستیک شیش آزادی ، کرک حسی [Esthétique]، کرک
 فکری اویون موضوع عت اولسون هر طرفده اویون لشره سی
 [Théorie du jeu] بی چوروندی . بولر مقلد مانیسه بولوندی .

abonnement pour un an
350 Piastres
Edition spéciale. 500 ptrs.
Adresse :
« Idjtihad » Constantinople
Téléph. St. 865
XXIV ème ANNÉE
1 Novembre 1928 No. 263

اجتهاد

علمی، ادبی، اقتصادی، صناعی، صهی مجموعه

آبومان: سنه لکی [24 نسخه]
تورکیا ایچون 2 بیجق، خارچ ایچون
3 بیجق، اعلا کاغذلیسی 5 لیرادر.
اداره خانه سی :
جفال اوغلنده « اجتهاد نهوی »
تاریخ تاسیسی : 1904 - جنوه
یکرمی دردنیجی سنه
نومرو 263 - 1 تشرین ثانی 1928

5073 **اجتهاد**

برنامه سی بودر . بیای صفا تک « برآشاندی . . . سی
« سوزده فیروزه » ی کبی . حالوکه جیت اثرلی کندی
بتکنتک خارچنده آرایماز .
پرمطافه یازیلان فلزا داوودده . « دوق دربال ملک » کور
اولو « تک ظفری پونددر . چونکه بو حکایه زده خاق
بتکلی بولمدهدر .
غرب عتکظرنده بو بتک آله ایدیلکی ایچین اجتهاد ،
تخلیل رومانلر یازمشدر . حتی نو توزرم نوهنده بیه اولدی
اثرلر وجوده کنکنددر .
طبیعی ، بز ، رومانیزمه فرار ییلاجی دکلز . « لاکز
اثرک همیطی کورستمسی وبل بتکلی پاشاناسی نیرملدر .

بتکیزی تخیل ایدیلدی بکر بررومانییزده آقا کونوزدر .
بوموضیتی تکلیه طریقی قارشینده . متعللرک سوتاککی
آشکاردر .
تاصیل نیر آتی ، ادبیات جدیدتک اوغلو ایدی ایسه بو ندرده
اولتکلور اولدی اولتکلدر . ملکنده او تو مان برشاعر اولدی ایچین
تورک روحنت سننی و ایچینی آ کلامق لازمدر !
چونکه آتجهاق دورگه روسه منی ایلد صاحب ایدیلدر ، شاعر
وادیب اولایلدیلدر . بجه تک دیمکی کبی :
— دائما داهای فتنه حیانه دوغرو !

استانبول : 1928 صبیح عزت

کریویه نظراً اخلاق، صنعت و دین
اوجنچی بحث
(ماقبل 232 ، 256 ، 257 ، 260 ، 262 نومرولر اجهادلردهدر)

متر intense و متسع Expansive میانک شعری ،
صنعتک ، اهنوکلک و دینک مشترک بره نسبی اولورلر .
Guyau تک شرح و تفصیل ، باشلیجه ، عواقبی تعقیب
ایچینی تأمل ایدیلکی فکر . . . صنعتک ، اخلاقک و دینک
مشترک بره نسبی اولاراق حیاتک فیکری ایدی . اونا
کورده - بو ، اولک بیون سیستمک مولدی اولان
قاوایلی [Conception] در - ایی فهم اولومان
حیات . . . قبضنده الساعده و بر طبیعی انبساط
expansion ، بر لومیت ، بر جوده و کرم [Générosité]
بره نسبی تضمن ایدر . Guyau بوندن شو تیجه بی حیقا -
ویوردی ، کحیات ، حدتاشنده ، آ ز جوق ظاهری ضابطری . .
صنعت ، اخلاق و دین حقدمه کی انتقاهی Utilitaire
نظریه تک محفلوری [Reueil] اولان فردی و اجتماعی
تقله نظری ، طبیعی اولاراق تألیف ایدر . اولک نظرنده
اون طقوزنجی عصرک تک بو کسک ایلی ، کندیستکده
یاردیم ایتدی بکی اک بو کسک ایلی [Ticho]
« فرد بشری تک و علی العموم موجود ذی حیاتک ایسته
بو اجتهادی طریقی ، سابق عصرک شو دکام شکلده ، ماله ریلیزمه ی
طرفدن اعمال ایدیلن اولان بو اجتماعی طرفی کال
وضوحه اورنه قویمه اولاق لازم کابردی ، فردی حیاتک

بو اجتماعی منظری [Aspect social] کورسته ردهک ،
صنعت ، اخلاق و دین ، دین مانه لایق اولان دین هب برابر ،
ایدهما حکم اولاجاق بر تحمل اوزدهرینه بنا ایدیلدی .
انتقاهی Utilitaire ری مطالعه ایدر کن La Maitrie
تک وحی Diderot تک هنوز فضله صافدلانه اولان
مانه ریلیزمه مقابل Helvétius ، Bentham ، Volney ،
تغویست نظریه لرله اون سکننجی عصرک ختام بولدی
کورمشدی . اون طقوزنجی عصر علمی توسیع ایتدی .
بر طرفدن ماده [La matière] ، مالک نظری آتده
دائما داهای زبده دقتلشدی La Maitrie تک ساعت
مه قیزمه سی ، حیاتی آ کلامقندن تماماً عاجز اولدی .
بر طرفدن ، لاکز ، مغزی مه قیزمه سی ایچینه سوقولن
اولاراق نظر اعتباره آیتان فرد ، باشفاسنت تأثیر لرینه
« حیات » لرله قرار و بره بیایر اولاراق عرض وجود
ایتدی [1] « جنبه عصبیه ، بو کون آرق ، بره نسبی ،
عضویت فردیه تک حدودی جوق تجاوز ایدن سادهلرک
مرکزی اولاراق درپیش اولونور و آنجاق بو سوره نه

[1] L'Art au point de vue sociologique, introduction .

دريش اولونور : تساند [*] فردينه ظالدير . ذى حيات
 بر وجودده حنى Esthetique، اخلاقى، دىني هيجانك
 حدردىي تحديد اتمك عىي وجودده حرارتك ياخود
 الكتريكتيك حدردىي تحديد اتمك قادار كوچدر؛ قيرىي
 وذكائى حادثه لى عىي درجهده مقمع وساريدورلر . كرك
 عسى، كرك ذهنى علاقه Sympathie ماقوملرى كىندىك
 داها اى معلوم اولمقدرد؛ تلقين Suggestion و تنويمى
 [Hypnotique] تاثير لره عائد ماقوملر علمى اولاراق
 تدقيق ايديله به باشلامشدر . مشاهد لرى داها قولاي
 اولان مرضى وقم لردن ، اواش ياواش، مختلف دماغلر
 و بناه عايه مختلف شعورلر آراسده كى نورمال تاثير حادثه لر يسه كيله
 چكدر. اوان طقوزمى عصر هنوز ا كسبك افاده اولونمش
 بولونان فقط عالم روحيد Newton ك ياخود Laplace ك
 عالم كوا كىندى كى كشف لردن . بلكه داها مهم كشفيات
 ايله ، حساسيت لرك و اراده لرك جاذبه سى، ذكازك تساندى،
 وجدان لرك قووذ قابليت لرى [**] (كىي) كشف لره نهايت
 بولاجاقدرد (1) اوان بدىمى اوان سكرمى عصر، فزيك
 و آسترونومى باي تاسيس اتمش اولدنى كى اوان طقوزمى
 عصر دىي علمى بسقولوجى باي و سوسولوجى باي تاسيس
 ايده چكدر. اجتهامى حيات جمله عصيه لرك ساذبه ياخود
 دائمه سبه منجسل و سوك بر قسى اعتباريله آسترونومى باي
 حادثه لرله قابل مقايسه اولان كرفت حادثه لر اولاراق
 منكشف اولاجاقدرد . اخلاقك، حسنياتك ، دينك مهم
 بر قسمك داخل اولدنى اجتهامى علم .. داها كرفت،
 داها مفصل بر آسترونومى ، اولاجاقدرد . خلاصه كلام
 اجتهامى علم La science sociale .. ممتافيزيك (مابعد
 الطبيعه) اوزه رينه قادار بيله يكي بر ايشيق ساچاچاقدرد.
 مثال اولاراق Determinisme ي آلام ؛ ايشته برمسك
 فلسفى Doctrine، كه ارادو جزئيه تسميه اولونان اقتدار
 شخصى شكلنك زوده بولدىنى قبول اتمه لرك ، بدياه

ياس اورر تاثيردن باشقا بر شيه غير مالك كورونبوردى؛
 بونكه برابر هنوز بكم مهم فقط نا محدود بر اهمىي حائز
 اميد و انتظارلر توليد ايديور كورونمكده در . زيرا بزه
 سزد بريور ، كه « بزم فردى وجدانم (شورمن)
 ديكر بتمون وجدانلره غير محسوس (Sourd) بر ارنباطده
 بولوناييلير . وديكر جهندن بو وجهه منتشر وجدان
 كاشانده ضيا و حرارت كى ، مستعمل عنصر لره آرنايه
 و توسيع اتمه به شه سز مستعد مهم بر روله مالك اولماق
 لايدرد. [1] مادام كه هر حيات كندى كندى كندى مدرك
 اولاراق نا قابل انقسام بر سورنده شخصى و معشرى
 اولدنى كورور، بزمده دعا متوتر و داها حر اولور اولماز
 حيات حنقه دويدىمى اهمتاس Sentiment ايجون دىي
 ايش عىي مر كزده اولماق ايجاب ايده بو احتساس حظ
 Plaisir در. حيات كىي حظ، دائما بر جهندن اجتهامى عىي
 استقبال يشريته حاضر لادىي استحال لرك لك آز مهمى
 اولماق بر استحال ايله كىندىكجه داها زايده اجتهامى اولاجاقدرد.
 Morale d'Epicure لريكورك اهموق لك منجر اولمش
 اولدنى نتيجه بو ايدي : « غاية امرده بو كتابك باشلاجه
 صيفه لردن بزمده اوقونوروز . تاماً شخصى و خودكام
 بر حظ نه اولاييلير ؟ بو نوع بر حظ موجوده ميدر ؟ ،
 موجوداتك مرابنده آشامى ايديلىكى وقت كورولور، كه
 بولردن هر برينك حركت ايشيكي دائره ملاردرد و همان
 همان قابيلدير ؛ بو بولسايدرد ، نايه بر نقطه به ايشيمش
 بر ناعمه [Mollusque] در. فقط ، بالمكس، عالى موجودانه
 دوشرو يوقارى چيكلر دائره فعل و تاثيرينك آييلدىنى
 و توسيع ايديلىكى ديكر موجوداتك فعل تاثير لرى دائره سيله
 قارىشدينى كوروسكرد . بشرده ، بر فردك طوبىدىنى
 احتساس باقنات فردك هر طرفدن طاشار. تام نه غونوزم،
 انسانك نفسى بالكنر قطع Mutilation مى دكل در، عىي

[1] L'Art au point de vue sociologique

Prométhée عنوان منظومه من بونون اوان آلى سته

اول شوبله ختام بوليوردى :

أورسلك اوسنده امان چليكن

قيليج دكل ، چكيج ، صيان يايلير ...

(*) Solidarité = تساند، بوراده اجتهامى معاننده در .

[**] Pénétrabilité

[1] L'Art au point de vue sociologique,

introduction .

مشری مرتبه‌ساز یو کشته‌لیدرل . صنعت ذاتاً سیزدهه
چیقاریلش جیانیك دوغروندن دوغروبیه احتیاسی، منور
بر شکل آلتیه ، بزه و بره‌جکی زمان ، اخلاق جزیه‌یه
چیقاجاق جیانیك استیزه‌جك ؛ نهایت ، دینك تلی اولان
مه‌تایزیک سوکیلمزك سوک موضوعی وجهدرل مزك قایه‌سی
اولان بر عالی حیات عالی، فرضی اولاراق، بزه انشا
استیزه‌جك در .

پسقولو جیادن ، فیزیولو جیادن ، سوسیولو جیادن
جیقان بوملاحظه‌لر Guyau دهنده اوکا نظر آ، حقیقی
نه‌ستیک، حقیقی اخلاقك، حقیقی دینك مشرک بره‌تسبی
اولان هم شخصی Organique هم اجنایی بر تساند
نظره‌سته منجر اولیوردی اونك نظرینده جهانشمول
Déterminisme .. یالکیز فردن جمعیت بشریه‌یه دکل،
فقط انساندن تون طبیعتده تشمیل استیزیک یو تساندك
منطق و میخانیکی شکلندن باشقا بر شی دکلدی . منظوم
فلسفی حسابلاریندن برنده مفکره‌تک سربست رفتارلری
شکلک مانوس بر سورنده تعقیب استیزیک منظوم فلسفی
حسابلاریندن برنده تساند تلقیبی ، قابل حس بر تشبیه
آلتیه بولونور . بر کون Biaritz جوارنده ، ساحله
تفرجیلرینك معناد آرقاداشیله برابر بر بولی جیقوردی .

... بایراقلری دوکولش میشه آغاچلری ، چیقاق
بیوک فولرلی شام روز کارینه اوزاتیوردی . هواده، حالا
بر قاصیرغه بقیه‌سی ایستق جالیوردی . آلا یله‌بکنه اوچان
ایری قوشلرکی باشمک اوزمنده چیلین بولوطلر قوشیوردی .
پورغون ، بره دوغرو بوک اولدیمز حله، مفکره‌تک آکیر
واضطرابی سمیه‌بوکشی باشمزی مشکلاکله طاشیواراق ایلدی .
پوردی . کوزلریمک اوکنده ، اوزاقده ، حیات کی چین
واونک کی نیایش بر بول برکه لیوردی؛ بر ایسه‌عل‌الدوام
پیشوردی [1]

پارچالان بولوطدن آلمزین ، بر ضیا دوشدی، اوولای
وبول تور ایتدی؛ و بو ضیا هر شیک شکی دکتش برمه‌یه
یالکیز ظاهرده دکل، ایلنده هر شیشی دکتش برمه‌یه گمانت
ایتدی :

بو ضیا هر ایکیزک قیلریمز دوشین کی ایلدی . نه
قادر آرز زمان طرفنده عینی رعه طبعندن بزه واشیادن روحه

الهای توتر Intensité expansive [1]

[1] Vers d'un philosophe. Solidarité, p.35.

زمانده بر امر محالدر . نه ایلرم نه حظلم تماماً هم دکلدر .
Agave دیکلی بایراقلری بیومدن و بیوک باندلر
حائده بایلمادن اول اوزون مدت، یکدیگری اوزمده
پایشیق قایلر وعادانک بر قلب تشکیل ایلدرل . بو آنده
هر بایراغك دیکلی یانده کی بایراغك اوزمده انطباق
ایدر . بآخرة بو بایراقلر ایسته‌دیگری قادر بوسونلر
ایسته‌دیگری قادر یکدیگرلریندن آریلسینلر بو نشانه
اوتلرده قایلر وحق اونلرله برابر بیور . بو بونلر اوزمده
حیانک بایسینی بر دانعه‌در . آنا کوکستدن اعتباراً ،
نوع بشرک تون سرور و الماریتک منطبع اولدایق قایمده
عینی شی جایددر ؛ نه یایر سه‌تی یایلم بو دانعه اوزمده
قالتق لایددر . بیه کی ، معاصر پسقولو جیانیك نظرینده
به Le moi بر موهومدر، آری (تماماً مستقل Sèparé)
شخصیت یوقدر، لایحسی وار ایلریند و کوچوک وجدان لردن
یا خود حالات وجدانیون سر کوز، بو وجهله نه‌ست .
بر موهومدر دینیه بیلر () . باشقارینک حظلی موجود
اولان سزین هم حظم موجود اولان ، بی احاطه ایلدن
کوچوک جمعیتدن، عالمه‌دن باشلا بایراق ایچنده باشادین
بیوک جمعیت قادر تون جمعیتک بو حظک احضارنده قشیرک
سی اجتماعی لازم کلدیکلی حس ایلدیورم .

حیانک ، فردی وارلقه معشری وارلقک صتی بر
فایناماسی (Fusion) اولاراق تلقیبی صنعت، اخلاقه
ودینه نقل ایچک بایسته Guyau دیکلی ایلدیکلی مقصد بایدی .
اونک نظرینده کوزل Le beau توتر الساعیسنده هم
فردی هم اجنایی فعالیتده دوغروندن دوغروبیه محسوس
Sentle اولان عالی حیات ایلدی ، اخلاق استیزه‌تسبی
Voulu و آریتمش حیات ایلدی ؛ دین، تحسیر اولونمش
فیل ایلدیمس Imaginée دو جیانیك جهانشمول جمعیتی
شکللری آلتیه تحیل ایلدیش حیات ایلدی؛ دیگر تعبیرلرله
صنعت ، اخلاق و مه‌تایزیک .. حیات فردی بی بر حیات

(*) کواکله برابر کواکیز شاد و مکدردر :

دل توحیدمده منفرد حظ و عذاب اوناز .

كيبور ! نظر لعزده هرنى دكيشدى ، هرنى نرَم ايتدى ،
هرنى نسم ايتدى ، بيلم ناسل برساعتك بزه حلول ايتدىكى
هنس ايتك .

دينله بيليردى . كه پاريلان بولومدن ، انديشه واضطراب
اوجوب كيشمىدى . ترجمه : ع. ج

A. D. Fougère A. Fouillée

بوكونكى يونانلىك پسيقولوجياسى

محررى : Alfred fouillée

هر روزىڭ سعادت و رهاغى برباد ايدن حرب عمومىڭ
ك جانلى ، الشهم سيبازمىڭ بىر ده هېچ شېه يوقىر ، گمئار ك
بكدىكركلىك پسيقولوجيا نرسى بىله مەنزىر يدىر . بو حقىقتا (دوقور
كوستا لوبون) ك ، (آوروپا حربىدىن آيلان پسيقولوجيا نرسى
درسلر) عنوانىله طرفردن توريكه به ترجمه ونشر ايدىڭ ،
بويوك ومه كىتابنىڭ مطالعه سندن قىلى بىر صورتتە آكلانيلير .
(Alfred Fouillée) ك « آوروپا القوملئ
اجال روحانى » عنوانى كىتابىدىن Psychologie des
grecs modernes (شىيدىكى يونانلىك پسيقولو
جياسى) خوانالى مېتى عىبا ترجمه و فارتلر مزه عرض ايتىڭ
قلمسز بىلايرىز . صبره ايله ديكىر مئارىكده پسيقولوجيا نرسى
اجتهاد قارلئرينه بويوك حكيم كى مەروض كىتابىدىن ترجمه و عرض
ايتك ايتىدىر .

زمانىز يونانلىق ، عرق نقتله نقرىدىڭ قديم
« Hellène » لىك احقادى عد اولوتور بوققله ،
از جملده « Fallmerayer » طرفردن شدىله دوجار اعتراس
اولمىدىر . 1851 دە ، يعنى استقلالئى قەلب ايتىدىكى دورده
اسل (يونانستان) خرىباً رىمليون سكتە احتوا ايدىيوردى ،
200,000 (آرماتود) ايله 50,000 (اولواح) ك نقرىل
ايدىك لازم كلىدىكى بويومليون نفوس ، نارىجك امثالئى
بزه كوسترە بىلهدىكى ك تام هرج و مرج لىك قىلماسنى تىشكىل
ايدىيوردى . قديم (Hellade) كوچوك بويول
دائرەسىله عمالە مەدىيە Cité ، لردن تركب ايدىيوردى .
بو مىلكىتى برباشان ايدن حسابسىز عجار بئزده ، غالب . .
حرب و ضرره مقتدر شون آدمىرى سچر ، سوكره ،
شون قەيتلىرى و چوققۇقرى جارىه ، كوله اولاراقى

صاناردى . بو كىقت مۇرخلار كى حكابه لرنده تكرار ايدن
دستوردىر . قديم مەدىيە اساساً مەدىيە محصوبلى
اولمىدىغىدىڭ ، عىقى زمانده كوى املاك صاحبلرى دماولان
« مەدىيى Citoyen » لى ، مەدىيە لاره بار بار محو و هلاك
اولولغۇردى (1) (فياب) (فوسيد Phocide) (مى) ،
(اسكندر) « نەب » لىلرى امحا ايدىر . (آتە) لىلر كىتله
كىتله تېجىر اولونور . (دەلوس) عظيم بو كوله و جارىه
پىزارى سالى آقېنىدىڭ (قارتاز) و (قورېقتا) شىبىدىڭ
سوكره (رومالى) لى ، (دەلوس) ، دقتە 100,000
قاناز يونان كىتير بىرلى . عىلى المادە اسپر جىبىلك اورابه بردمىده
10,000 اسپر كىتير بوپ بوكونده صاندقلىرى واقع اولور .
(روما) قورصان و مختىرلىرى آطلر دكزى سواحلىده
عادتا بر انسان اوجىلغى قوبولورلىر . داها سوكره مېتاي
سكنەك بوپوك بوقمىڭ مەيشت و ثروت نقرىسى مەقسەدىلە
(روما) به عېرت ايتىدىكى كورولور بو بو جىران
عصر لرحه دوام ايدىر . بر آز داها سوكره (عوت
Goth) لىر حەروول Hérault لى . . (اسپارلە) بى
(آدغوس) لى . (قورېقتا) لى باقار ، (آتە) بى نىما
ايدىر و عظيم مقدار دما اعلى بى يونانلار ويا آلېر كوتورولور .
متناً احكامدار (الارىقى Alarie) زمانلىك (وزيغون)
لىرى كىلئره ، كه بونلر همان بوتون شەرلىرى بىقارلار ، اعلى بى
قىل عام ايدىر ياخود بار بىزنده آلېر كوتورولور .
(يونانستان) لى ، (بانغار) لى (اولواح) لى دقعماله نەب
و نقرىر ايدىر ؛ (اسلاو) لى مختلف مھلئردە بلە شىلر . نەپايت
(نورك) كىلېر . كىتىدىنە مضر اولايىلەجك بوپوك
(بىزانس) عالىلئى ، آلدىن كلىدىكى قاناز ، اورىدىڭ
قەدىر بر ؛ يالكىز كىتىدىسى بىناتىك انجىن عىناچ اولمىدىڭ
كوتولورئى محافظە ايدىر . شەرلده بو كىك سىنقلاورئەدىڭ
قلفار ، بعضىرى اجنى ملىكئلرە قاچار ، قاناز دىكركلرى
قا مامەلەپه اوغراولر ياخود مىسلمان اولولور ، حتى دشمن
طرفه نقرىلر . ماطغىلر ، آز عطىبىرك والذ بىزنده بىكئىرك

[*] يونان قديمقەتالابا ايله مەتبۇساترىمىسندە بىر نقتە سىدىر .
[1] Veir M.A. Berthelot dans la Grande Encyclopédie. art. grèce.